

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**Розвиток креативності молодших школярів
в образотворчій діяльності**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:
студентка 6 курсу, 631 групи
Ротар Андріана Олександрівна
Керівник: кандидат педагогічних наук,
асистент **Шульга А. В.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4/1 від 16 листопада 2021 р*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні засади проблеми розвитку креативності учнів початкової школи в образотворчій діяльності	7
1.1. Генеза проблеми розвитку креативності учнів початкової школи в образотворчій діяльності у психолого-педагогічних дослідженнях	7
1.2. Сутнісний аналіз поняття «розвиток креативності» молодших школярів	14
1.3. Особливості розвитку креативності в учнів початкової школи	23
1.4. Образотворча діяльність як засіб розвитку креативності у дітей молодшого шкільного віку	31
Висновки до першого розділу	43
Розділ 2. Організаційно-педагогічні умови розвитку креативності учнів початкової школи в образотворчій діяльності	44
2.1. Емпіричне дослідження рівнів розвитку креативності учнів початкових класів	44
2.2. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку креативності молодших школярів в образотворчій діяльності	60
<i>2.2.1. Створення креативного освітнього середовища для образотворчої діяльності молодших школярів</i>	<i>62</i>
<i>2.2.2. Оволодіння молодшими школярами поняттями образотворчого мистецтва в контексті пізнання законів природи</i>	<i>67</i>
<i>2.2.3. Розширення можливостей креативності учнів початкових класів у процесі використання нетрадиційних художніх технік</i>	<i>71</i>
Висновки до другого розділу	76
Висновки	77
Список використаних джерел	79
Додатки	86

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі реформування системи початкової освіти однією з актуальних проблем є розвиток креативності молодших школярів. Це пов'язано з тим, що суспільству потрібні творчі люди, які здатні мислити нестандартно, вміють ставити перед собою мету, завдання, міркувати і знаходити шляхи вирішення складних і неоднозначних ситуацій. Ще давньогрецький філософ Геракліт писав: «Все тече, все змінюється». Ця думка не втратила свою значимість і в нинішньому світі – столітті інформаційних технологій. Сучасне суспільство розвивається з великою швидкістю, у зв'язку з цим змінюються і вдосконалюються всі сторони життя. Саме тому першорядне місце в освіті займає особистість, яка вміє самостійно діяти, використовувати свої здібності і таланти, а також прагне до реалізації власного потенціалу, що закладає основу для конкурентоспроможності та успішності в соціумі.

Як правило, розвиток такої особистості починається в молодшому шкільному віці, коли дитина через ігрову діяльність пробує себе в якості маленького дослідника, перетворювача, творця чогось нового.

Креативно мислячі учні здатні не тільки запам'ятовувати і відтворювати представлену інформацію, а й на основі її розуміння створювати новий творчий продукт, виходити за рамки освіти. Як правило, такими школярами пишаються вчителі. А це означає, що багато учнів хочуть бути креативними. Кожен школяр, який прийшов в перший клас без предметних знань, може застосовувати свої художньо-творчі здібності. Саме тому, педагог повинен приділяти увагу методам, прийомам навчання і розвитку, які забезпечують включення учнів у творчу ігрову діяльність; допомагають їм знайти необхідну інформацію самостійно і нестандартно вирішувати поставлені проблеми.

Крім ігрової діяльності, творчі здібності дитини можуть розвиватися в образотворчій діяльності – специфічному образному пізнанні дійсності. Через цю діяльність у них формується почуття прекрасного, відбувається знайомство з такими поняттями, як колір, простір, оволодіння елементарними практичними

вміннями і навичками в різних видах художньої діяльності (малюнку, живопису, скульптурі, художньому конструюванні) тощо. Через образотворчу діяльність, в якій молодший школяр в художніх образах може відобразити навколишній світ, проявити політ фантазії, розвиває не тільки свої творчі здібності, а й такі якості, як ініціатива, самодіяльність, емоційна чуйність. Все це свідчить, що проблема розвитку креативності молодших школярів в процесі образотворчої діяльності набуває є вагомою і значущою.

Однак слід зауважити, що для розвитку креативності образотворча діяльність повинна відповідати певним вимогам і, перш за все, такому важливому аспекту, як надання максимальної свободи дитині для прояву ініціативи, щоб учень не боявся критики до створених ним зображень, оскільки це часто знижує мотивацію і прагнення до творчого самовираження.

Стан дослідження проблеми. Низка нормативно-правових документів підтверджує перспективний характер вектора креативно орієнтованого навчання в початковій школі, зокрема: Закони України «Про освіту» (2017 р.), Концепція «Нова українська школа» (2016 р.); Державний стандарт початкової освіти (2018 р.). У них закладено фундаментальні педагогічні стратегії та механізми розвитку молодших школярів, здатних до креативного розв'язання проблемних ситуацій і завдань з високою продуктивністю.

Теоретичний фундамент для вивчення проблеми розвитку креативності учнів початкової школи в образотворчій діяльності складають наступні аспекти наукових досліджень ,зокрема:

- креативність в дослідженнях зарубіжних науковців Дж. Гілфорд (J. Guilford), Х. Грубер (X. Gruber), Р. Крачфілд (R. Crutchfield) А. Маслоу (Abraham Maslow), Р. Стернберг (R. Sternberg), Е. Торренс (E. Torrance) та ін.);
- розвиток креативності та креативних здібностей особистості (О. Антонова, В. Дружинін, В. Клименко, Н. Міщенко, В. Моляко, Г. Решетнікова, В. Роменець, О. Туринінає, С. Сисоєва);
- розвиток креативних здібностей молодших школярів (Д. Богоявленська,

І. Воронюк, В. Дружинін, Н. Міщенко, І. Полякова, О. Савченко, В. Фадєєв);

- формування креативності учнів засобами образотворчого мистецтва (Т. Близнюк, І. Демченко, О. Лобова, Л. Масол, М. Пічкур, О. Щолокова та ін.)

Відзначаючи актуальність магістерського дослідження, слід вказати на те, що образотворча діяльність не тільки є визначальним компонентом художньої творчості, а й взаємопов'язана з розвитком інтелекту, пізнавальної активності, естетичним і емоційним вихованням і надає безсумнівний вплив на формування креативної особистості в цілому.

Наявність зазначених аспектів актуалізує проблему магістерського дослідження, яка формулюється наступним чином: *«Розвиток креативності молодших школярів в образотворчій діяльності»*.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та дослідити організаційно-педагогічні умови розвитку креативності учнів початкової школи в процесі образотворчої діяльності.

Завдання дослідження

- проаналізувати теоретичні засади розвитку креативності молодших школярів в психолого-педагогічній літературі;
- конкретизувати сутність, зміст та особливості розвитку креативності молодших школярів у процесі образотворчої діяльності;
- дослідити рівні сформованості креативності учнів початкової школи;
- визначити і розкрити організаційно-педагогічні умови розвитку креативності молодших школярів в образотворчій діяльності.

Об'єкт дослідження – процес розвитку креативності молодших школярів.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови розвитку креативності учнів початкової школи в процесі образотворчої діяльності.

Для вирішення поставлених завдань були використані наступні *методи дослідження*:

- теоретичні методи: (аналіз нормативно-правових документів, теоретико-

методологічний та понятійно-термінологічний аналіз літератури з проблеми дослідження);

- емпіричні методи (спостереження, бесіда, діагностика, аналіз продуктів творчості дітей);
- методи обробки результатів (методи групування, статистичні методи).

Теоретичне значення дослідження. Уточнено сутність понять «креативність», «розвиток креативності молодших школярів», систематизовано теоретичні підходи до розв'язання проблеми дослідження, виокремлено й теоретично обґрунтовано педагогічні умови розвитку креативності учнів молодшого шкільного віку у процесі образотворчої діяльності.

Практичне значення роботи. Матеріали магістерського дослідження можуть бути використані використовувати учителями початкових класів для ефективної реалізації образотворчої діяльності як засобу розвитку креативності молодших школярів, а також студентами закладу вищої педагогічної освіти у підготовці до семінарських та практичних занять з методики навчання образотворчого мистецтва; у процесі проходження педагогічної практики.

Структура дослідження. Магістерська робота містить вступ, два розділи, висновки до кожного з розділів, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ОБРАЗОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Генеза проблеми розвитку креативності учнів початкової школи в образотворчій діяльності у психолого-педагогічних дослідженнях»

Чинні державні та відомчі директивні документи України орієнтовані на розвиток креативних здібностей учнів початкової ланки. У новому Державному стандарті початкової загальної освіти вказано, що вимоги до обов'язкових результатів навчання визначаються з урахуванням компетентнісного підходу до навчання, в основу якого покладено ключові компетентності. До ключових компетентностей належать: «вільне володіння державною мовою; здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами; математична компетентність; компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно комунікаційна компетентність; навчання впродовж життя; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність; підприємливість та фінансова грамотність. Спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння, як читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами» (*Державний стандарт, 2018*).

Влучно зазначено у Державному стандарті початкової освіти, що сучасному випускнику молодших класів та Нової української школи недостатньо володіти лише знаннями, а їй необхідно вміти використовувати їх на практиці. Знання та вміння, взаємопов'язані із ціннісними установками молодших школярів, формують їх життєві компетентності, які необхідні для успішної самореалізації в житті, навчанні та праці.

Аналіз переліку компетентностей свідчить про їх належну креативну спрямованість як базису формування креативних здібностей молодших школярів.

Виходячи із завдань, окреслених оновленим Державним стандартом початкової освіти, розвиток креативності молодших школярів у навчальній діяльності є особливо актуальним.

У психолого-педагогічній літературі існують різні визначення і концепції зарубіжних і вітчизняних дослідників, сучасні підходи щодо розв'язання проблеми креативності.

Проблему креативності розглядали такі дослідники як Е. Торренс, Т. Любарт, Д. Богоявленська, М. Холодна, Е. Ільїн. Значний внесок у зміст поняття «креативність» вніс американський психолог *Дж. Гілфорд*. У 50-ті роки він розробив теорію креативного інтелекту, де широко використовував термін «дивергентне мислення» і вважав його основою креативності, а креативність характеризував як «пізнавальну творчу здатність, яка спрямована на нестандартне вирішення поставленої проблеми». Науковець розробив основні критерії креативності як швидкість, оригінальність, гнучкість, а також, в якості додаткового критерію, виділив допитливість до певних предметів або явищ. Такий підхід прийнято називати психометричним (Гілфорд, 2017).

Е. Торренс став послідовником концепції креативності і до основних її критеріїв додав критерій «ретельність розробки». Креативність він розглядає як «здатність особистості, спрямована на усвідомлення протиріч і формулювання гіпотези щодо відсутніх елементів ситуації, тобто відчувати дефіцит знань в проблемі і вирішувати її» (Торренс, 2008).

К. Роджерс визначав креативність «як здатність виявляти нові способи вирішення проблем і нові способи вираження» (Роджерс, 2002).

Вітчизняні психологи (Л. Виготський, В. Давидов, Я. Пономарьов та ін.) виокремлюють проблему здібностей і розглядають креативність як «загальну творчу здатність, процес перетворення знань пов'язують креативність з розвитком уяви, фантазії, породженням гіпотез» (Виготський, 1967).

Поняття «креативність» Є. Ільїн розглядає в двох напрямках: по-перше, це психічний процес, а, по-друге, це творче ставлення до життя. Розвиток креативності особистості обумовлено як індивідуальними особливостями, так і соціальними (Ільїн, 2009).

З позицій педагогіки В. Сластьонін розкриває креативність як «здатність, що відображає глибинну властивість індивідів створювати оригінальні цінності, приймати нестандартні рішення; розвиток творчої особистості, здатної виходити за межі відомого, приймати нестандартні рішення, створювати продукти, що характеризуються новизною» (Сластьонін, 2013).

Цікавою є думка науковця С. Сисоєвої, про, що креативність – це властивість особистості; реалізація людиною власної індивідуальності; характеристики креативності – процесуальні, оскільки не передбачають наявності матеріального чи ідеального продукту; креативність розкривається в процесі суб'єкт-суб'єктної взаємодії й завжди адресована іншій людині. Отже, креативність – це презентація своєї індивідуальності іншому» (Сисоєва, 2003, с. 42).

З точки зору потреб, Л. Корольова визначає креативність як «вроджену потребу людини до дослідницької діяльності» (Корольова, 2013).

Дослідниця Д. Богоявленська пише про креативність як про «здатність людини перетворювати об'єкти» (Богоявленська, 2012).

Варті уваги дослідження вченої І. Воронюк, яка вважає сутністю креативності «створення матеріальних і духовних об'єктів, що володіють новизною та корисністю» (Воронюк, 2003, с. 32).

Своїм поглядом на креативність ділиться О. Антонова. Креативність, за його словами, проявляється в «продукті, який був створений на основі двох різних об'єктів в ході встановлення асоціативних зв'язків. До того ж отриманий продукт повинен володіти коефіцієнтом корисності. Інакше кажучи, це здатність людини провести між двома предметами або явищами з'єднує їх асоціацію, в результаті якої вийде новий продукт» (Антонова, 2012, с. 14)

Сучасний погляд на поняття «креативність» має Т. Любарт. У своїх працях

він пише, що це риса, яка відрізняє людину від інших живих істот і лежить в основі культури людини, а також що це здатність вирішувати проблеми. Автор звертає увагу, що пізнання психологічних феноменів креативності необхідно розуміти не тільки суспільству, а й самій особистості. Так як для людини креативність грає позитивну роль в його житті: на одну проблему у нього кілька рішень, отже, він менше переживає, а значить, більш успішний (Любарт, 2009).

Про креативність як про психологічну освіту пише В. Дружинін. Вона вважає, що креативність сама по собі «багаторівнева система, яка включає в себе ряд людських особливостей і якостей як емоційність, мотивація, естетичний розвиток, інтелектуальний потенціал» (Дружинін, 2005, с. 101).

Одну з новітніх концепцій розгляду поняття «креативність» розробили американські психологи Р. Стернберг і Д. Лаверт, яка називається «теорія інвестування». Під креативністю Р. Стернберг розуміє «прояв здібностей і внутрішньої мотивації особистості для подолання перешкод, а також бажання йти на розумний ризик і, при необхідності, протистояти думці оточуючих» (Стернберг, 1998, с. 144). Основна ідея концепції – «креативний той, хто здатний купувати ідеї за низькою ціною, а продавати за високою» (Стернберг, 1998, с. 144). Ми підтримуємо концепцію Р. Стернберга, так як вона є найбільш актуальною в сучасному світі з ринковою економікою.

Найчастіше у вітчизняній педагогіці та психології креативність розглядають як творчу здатність особистості. Так про творчі здібності дітей пише О. Кучерявий, що вони, в першу чергу, «пов'язані з усвідомленням нового, з знаходженням нових способів виконання діяльності. Про здібності молодших школярів можна судити за такими показниками: по швидкому просуванню учня в оволодінні відповідною діяльністю; по якісному рівню досягнень; по сильній і стійкій схильності людини до занять цією діяльністю» (Кучерявий, 1998).

Проблема розвитку креативності багатоаспектна. В. Рогозіна розглядає креативні здібності суміжно з поняттям «загальні інтелектуальні здібності», під якими розуміє «високорозвинені розумові здібності загального характеру, що утворюють основу для досягнення найкращих результатів у всіх областях науки

і культури» (Рогозіна, 1997).

Вагомий внесок у дослідження проблеми розвитку креативності молодших школярів зроблено Н. Бібіковою. У своєму дослідженні науковець розглядає феномен креативності в широкому розумінні як «сходження від стимульно-продуктивного наслідування до творчого саморозкриття особистості, відповідальної за власний саморозвиток» (Бібік, 2015).

Зокрема, І. Біла зауважує, що у вузькому значенні креативність «як загальна здатність до творчості виявляється в самому процесі, продукті творчого процесу, характеристиках, властивості особистості (як належності до креативного типу особистості, і синтез виділених складників утворює тріаду, що становить цілісний феномен креативності» (І. Біла, 2014).

У межах нашого дослідження, безперечно, ідеться про «розвиток креативності молодших школярів». З огляду на важливість цього поняття розглянемо його детальніше».

У наукових розвідках з педагогіки й психології обґрунтовано загальнонаукове поняття «розвиток».

У «Психологічному тлумачному словнику найсучасніших термінів» розвиток подано як «зміни, що становлять перехід від простого до більш складного, від нижчого до вищого; як процес, у якому поступове накопичення кількісних змін сприяє наступним якісним змінам. Джерелом і внутрішнім змістом розвитку є боротьба протилежностей» (Психологічний тлумачний, 2009).

Поняття «розвиток» ґрунтовніше розкрито в Педагогічній енциклопедії, а саме як «процес та результат кількісних і якісних змін в організмі людини. Він пов'язаний з постійними, неперервними змінами, переходами з одного стану в інший, від простого – до складного, від нижчого – до вищого. У розвитку людини виявляється дія універсальних філософських законів взаємопереходу кількісних змін у якісні й навпаки, заперечення, єдності та боротьби протилежностей» (Наволокова, 2010).

Аналіз поняття «розвиток» переконливо доводить, – це процес якісних змін

особистості, зумовлений удосконаленням психічних, духовних, фізичних та соціальних її можливостей з метою самореалізації на основі власних здібностей і задатків. Розвиток разом із навчанням та вихованням складають єдиний процес.

У науковій праці Л. Корольвої розкрито особливості впливу мікросередовища на розвиток креативності молодших школярів; розглянуто креативність як «потребу особистості в пошуково-перетворювальній діяльності, що виявляється в пошуково-перетворювальній активності при активній взаємодії з мікросередовищем, яка досягає вищої продуктивності в творчості» (Корольова, 2018).

У своїх наукових дослідженнях Л. Шульга встановлює вікові та гендерні відмінності креативних здібностей молодших школярів, які навчаються за різними освітніми програмами, а саме: «до дев'яти років у молодших школярів простежується тенденція підвищення рівня розвитку креативних здібностей, після десяти – тенденція зниження (рівень розвитку креативних здібностей молодших школярів, що навчаються за програмою розвивального навчання, вище, ніж у учнів, які навчаються за традиційною програмою; рівень розвитку креативних здібностей у вибірці дівчаток трохи вищий, ніж у вибірці хлопчиків)» (Шульга, 2015).

Наукові праці Н. Комарової, Л. Піщуліної, К. Свіріліної, свідчать про взаємозв'язок креативності вчителя та розвиток креативних здібностей учнів початкової школи. На основі цього, К. Свіріліна наголошує, що «вчителю необхідно творчо підходити до організації уроків і позаурочної діяльності, використовувати розвивальні методи, спрямовані на вирішення проблем нестандартним способом, розвиток рефлексивних і логічних умінь; створювати творче вільне середовище для розвитку уяви, моторики дітей, а також необхідна організація пошукової діяльності, яку відрізняє наявність сильно вираженого евристичного елементу» (К. Свіріліна, 2013, с. 97-100).

Не менш актуальною є наукова позиція Т. Носаченко, яка, розглядаючи роль вчителя в розвитку креативності молодших школярів, виділяє ігровий метод, що розкриває індивідуальні особливості кожної дитини. Дослідниця

вважає, що «свідоме ставлення до навчальної діяльності впливає на розвиток творчої уяви дитини, вона стає більш цілеспрямованою, багатою, у процесі навчання й виховання діти здатні здійснювати різноманітні творчі пошуки, мобілізувати свої знання, враження, отримані з різних джерел, у тому числі й книг та картин; від зображення окремих дій, зовнішнього вигляду героя вони переходять до передачі його почуттів, характеру і глибини відносин, громадського сенсу діяльності» (Носаченко, 2006).

На важливості створення сприятливих умов розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку у навчанні відзначає Д. Богоявленська. Серед таких умов вона визначає «емоційно-благополучна атмосфера, розвиток ініціативи дітей у навчанні, надання школярам свободи й самостійності, а також проведення спеціальної роботи з розвитку творчих здібностей у процесі навчання» (Богоявленська, 2012).

У дослідженні Ю. Калюжної виокремлено педагогічний контекст: «розвиток креативності молодших школярів (актуальний стан; «зона» найближчого розвитку креативності як загальної здатності до творчості; «зона» найближчого творчого саморозвитку) у педагогічному процесі» (Бібік). Авторкою розроблено теоретичну та графічну модель розвитку креативності молодших школярів, в основі якої – «модель-тріада»: «1) творча спрямованість особистості (мотивація творчості як домінанта, потреба в творчості); 2) творче (продуктивне) мислення; 3) спеціальні здібності» (Калюжна, 2014).

Наведені міркування дають підстави стверджувати, що в психолого-педагогічній науці є декілька основних підходів до визначення креативності. Зокрема, її розглядають як: інтегральну творчу здібність; процес, діяльність; результат творчого процесу; характеристику креативного типу особистості.

1.2. Сутнісний аналіз поняття «розвиток креативності» молодших школярів

Грунтовний аналіз тлумачення понятійної бази дослідження в енциклопедичних та словникових та джерелах свідчить, що поняття «креативність» є багатозначним і уведення його у науковий обіг належить відомим психологам Е. Торренсу та Дж. Гілфорду. На сьогодні, не дивлячись на поширене використання поняття «креативність», спостерігається відсутня однозначність у його розумінні.

Цікавим є той факт, що близько 60 варіантів інтерпретації поняття «креативність» було запропоновано ще в середині ХХ ст.

Загалом категорія «креативність» є міждисциплінарною, оскільки її вживають представники таких наук, як філософія, психологія, соціологія, педагогіка тощо. Відповідно, визначення цього поняття щоразу набувають специфічного забарвлення.

Термін «креативність» зустрічається у філософському словнику як «позначення властивості, характерної особливості творчої особистості, процесу, продукту, що проявляє себе в зміні універсуму культури, досвіду індивіда або соціальної значущості» (Шинкарук, 2002).

Варто звернути увагу на те, що «креативність» розглядається кожною наукою з різних позицій.

У Сучасному психологічному словнику «креативність» описано як «...творчі можливості (здібності) людини, які можуть проявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість у цілому або її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення...» (*Психологічний тлумачний словник, 2009*).

Видатний психолог З. Фрейд визначав під креативністю «процес сублімації, переорієнтації енергії лібідо на соціально адекватні цілі, творіння культури» (Фрейд, 1995).

У психологічному словнику «креативність» подано як «здатність породжувати надзвичайні ідеї, що відрізняються від традиційних схем мислення та сприяють швидкому вирішенню проблеми» (Психологічний словник, 2009, с. 138), як «потенціал (внутрішній ресурс) людини» (Психологічний словник, 2009, с. 129).

Педагогічні словники та енциклопедії тлумачать креативність по-різному:

– «як творчі можливості (здібності) людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість загалом або її окремі сторони, продукти діяльності, процес створення їх; як найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості, що рідко відображається в тестах інтелекту й академічних досягненнях» (Гончаренко, 2011, с. 269 – 270);

– «як рівень творчої обдарованості, здатності до творчості, що становить відносно стійку характеристику особистості» (Кремінь, 2008).

– «як творчі можливості (здібності) людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності; здатність породжувати множину різноманітних оригінальних ідей у нерегламентованих умовах діяльності» (Ярмаченко, 2001);

– «як творчий дух, творчий потенціал індивіда, його творчі здібності, що виявляються не лише в оригінальних продуктах діяльності, а й у мисленні, почуттях, спілкуванні з іншими людьми» (Максименко, 2012).

Отже, педагогічною наукою «креативність» розглядається з позицій творчих можливостей людини, які виявляються у мисленні, почуттях, спілкуванні, різних видах діяльності, характеристики особистості в цілому чи її окремих сторін, продуктів діяльності.

Креативність – це «найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості, що рідко відображається в тестах інтелекту й академічних досягненнях» (Галкіна, 2005).

Соціологічна енциклопедія із посиланням на Дж. Гілфорда визначає креативність як «рівень творчої обдарованості, здатності до творчості, що є

відносно стійкою характеристикою особистості» (*Енциклопедія для фахівців соціальної сфери*, 2012).

В енциклопедичному словнику «креативність» подано як «здібність до творчої активності, що полягає в новому погляді на проблемну ситуацію» (*Тернопільський Енциклопедичний Словник*, 2008).

Поняттю «креативність», його виникненню та тлумаченню приділяють дуже багато уваги вітчизняні та зарубіжні дослідники. Щодо окресленого питання існують різноманітні погляди, які, у свою чергу, спричиняють багато суперечок і є приводом для дискусій. Розглянемо термін «креативність» з різних точок зору, які представлені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1.

Трактування терміну «креативність» в психолого-педагогічній літературі

Науковець	Трактування терміна «креативність»
Алієва К. Р.	Креативність-творчі здібності, які проявляються в мисленні, почуттях, спілкуванні і характеризують особистість в цілому або продукт діяльності.
Богоявленська Д. Б.	Креативність-розвиток творчої особистості або творчої діяльності, що породжує щось якісно нове.
Вільямс Ф.	Креативність – деяка властивість чи характеристика особистості, що виражається у творчій продуктивності, а саме в здатності породжувати оригінальні ідеї, відхилятися в мисленні від традиційних схем, швидко вирішувати проблемні ситуації.
Єрмолаєва-Томіна Л. Б.	Креативність-особистісна якість, що базується на потенційних можливостях кожної людини, актуалізації неусвідомлюваної потреби бути неповторною індивідуальністю, вільною, але приєднується до загального через продукти своєї творчості, гармонійно поєднує індивідуальні та соціально-

	значущі інтереси.
Ільїн Є. П.	Креативність (від лат. creation-творення) - здатність людини породжувати незвичайні ідеї, знаходити оригінальні рішення, відхилятися від традиційних схем мислення.
Торренс Е.	Креативність-здатність особистості, процес, який включає в себе впізнання проблем, пошук рішень, здогадки, формулювання гіпотез, перевірка і перевірка гіпотез, їх модифікація, узагальнення результатів
Фромм Е.	Креативність-це здатність дивуватися і пізнавати, знаходити рішення в нестандартних ситуаціях, націленість на відкриття нового і здатність до глибокого усвідомлення свого досвіду.
Холодна М. А.	Креативність – це здатність породжувати безліч оригінальних ідей в нерегламентованих умовах діяльності

Аналіз термінів креативність, представленими зарубіжними та вітчизняними дослідниками, дозволяє стверджувати, що креативність-складне і неоднозначне явище. На підставі вище описаного можемо розподілити визначення на чотири групи:

1. Креативність як прояв особистісних якостей: мобільність, творчість, сміливість, завзятість та ін.
2. Креативність як здатність до творчості, завдяки якій особистість має можливість проявляти свої індивідуальні особливості у творчій діяльності з кінцевим унікальним результатом.
3. Креативність як процес розглядається у вигляді створення нового продукту діяльності, в рамках якої відбувається реалізація власної індивідуальності, проявляється творче мислення, уява, фантазія та ін.
4. Креативність як середовище являє собою психологічно сприятливу атмосферу для прояву креативності.

Визначаючи сутність поняття «креативність», варто зосередити на тому, що в наукових джерелах його асоціюють з поняттям «творчість». Ці поняття схожі та їх часто вживають як синоніми. Причина цього – походження терміну «креативність» («від лат. creatio – творіння, від англ. creativity – творчий потенціал, творчі здібності») (Пономарьова, 1996). В етимології терміну відстежується наявність елемента творчості.

Враховуючи педагогічні реалії, внесемо корективи щодо ідентифікації термінів «творчість» і «креативність». Спостерігається тенденція до використання цих понять як синонімів у науковій літературі: спочатку вживають одне, а потім друге поняття, не розмежовуючи їхньої суті та лексичного значення. Це пояснюється такими положеннями. По-перше, поняття «креативність» – іншомовного походження (від англ. creative – творчий) і є аналогом творчості та творчої діяльності. По-друге, дійсність впливає на суспільство та співвідношення цих понять. Кожна епоха має притаманні саме їй політику та поведінку. За радянських часів можна було чітко спостерігати яскраву ідіосинкразію до будь-якої інноваційної діяльності, адже тоді вбачали загрозу для суспільства в нововведеннях та інтерпретували все нове як вороже впровадження. Тому в тогочасній науковій літературі активно вживали поняття «творчість».

Детальний аналіз понять «творчість» і «креативність» засвідчив наявність аргументів на користь самостійності кожного із них:

1. В українській мові англomовний термін «creative» означає «творчий», а «creative personality» – «творча особа». Відповідно до мовних правил, значення англійського слова цілком відповідає значенню українського. Тому акцент слід ставити не на доречності перекладу, а на смисловому значенні висловлювання, тому, що кожне поняття має як загальне, так і індивідуальне значення. Залежно від тієї чи іншої ситуації зміст висловлювання може викликати неправильне розуміння або бути помилковим.

2. Дії людини, які мають творче спрямування, емпірично називають «творчістю». Дане тлумачення стосується не самої особистості, а кінцевого

результату її діяльності. Креативність – це якість особистості. Творчість – це новоутворення.

3. До створення нового продукту через використання інноваційних дій особистість підштовхують внутрішні передумови, під впливом яких вона розпочинає креативно діяти. Творчість утворюють сукупність різноманітних креативних дій, які мають безпосереднє відношення до результату.

Безперечно, креативність тісно пов'язана з творчим потенціалом людини, проте перелік зазначених фактів дозволяють стверджувати про самостійне існування понять «творчість» і «креативність», незважаючи на синонімічну схожість визначень.

Незважаючи на те, що існує різноманітність трактувань можна виділити загальне в розумінні креативності – варіативність, оригінальність, значимість, корисність і новизна.

Дану думку доводить точка зору американського психолога А. Маслоу. Вчений виділив два види креативності: креативність таланту і креативність самоактуалізації, при цьому стверджує, що крайня відіграє велику роль у розвитку особистості.

У рамках своїх досліджень А. Маслоу описав елементи креативності самоактуалізації. По-перше, виділив сприйняття, яке характеризується неупередженістю, тобто креативні люди мають здатність по-новому дивитися на об'єкти і предмети, не залежно від існуючих стереотипів, яким підвладні оточуючі. По-друге, самовираження, яке проявляється в легкості і не закомплексованості від думки інших. По-третє, «друга наївність», що говорить про роль емоцій і почуттів в пізнанні маловідомого. По-четверте, потяг до незвіданого. Креативні люди не бояться діяти на основі власної думки та емоційного стану (Маслоу, 2004).

Отримують задоволення від таємничого і оригінального. Таким чином, на підставі розглянутого матеріалу, ми будемо дотримуватися даної точки зору, і розуміти під креативністю потенціал, внутрішній ресурс людини, що дозволяє розвиватися, формувати нові навички і створювати оригінальні продукти

творчості.

В рамках магістерського дослідження вважаємо доречним відзначити параметри креативності, виділені Дж. Гилфордом, які охоплюють «здатність до виявлення і постановки проблем; *швидкість думки*: кількість ідей в одиницю часу; *оригінальність*: ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих поглядів; *гнучкість*: здатність виробляти різноманітні ідеї; здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі; здатність вирішувати проблеми: аналіз, синтез» (Гілфорд, 2017).

Таким чином, комплекс виділених параметрів складають креативність людини. В рамках розвитку креативності відбувається становлення відповідних якостей особистості, що характеризують його індивідуальність.

Креативність можна описати за допомогою трьох S: sensitivity (чутливість), synergy (Синергія), serendipity (інтуїція). Чутливість – використання почуттів, в прояві емоцій, за допомогою яких можна пізнати світ. Синергія – об'єднання несумісних речей в одне ціле. Інтуїція – здатність відчувати нове і оригінальне.

Креативність учня початкових класів є складним синтетичним утворенням, розвиток якого пов'язаний з процесом створення нового, оригінального продукту в процесі творчої навчально-пізнавальної діяльності.

Т. Воробйова визначає *креативність молодшого школяра*, як «загальну характеристику особистості учня, яка виявляється, передусім, у навчально-пізнавальній діяльності й зумовлює творчу спрямованість дитини, її здатність до самостійного вибору оптимального та оригінального шляху вирішення навчальних завдань, створення нових ідей, продуктів, новизна яких може бути як об'єктивною, так і суб'єктивною» (Корольова, 2013).

Ядром креативності молодших школярів є креативні здібності, які проявляються через пізнавальну активність, критичність, творчий підхід до навчальної діяльності.

Креативні здібності молодшого школяра розуміємо комплекс індивідуально-психологічних особливостей, що обумовлюють здатність учня успішно здійснювати навчально-творчу діяльність. Вони розкриваються і розвиваються в процесі цієї ж навчально-творчої діяльності.

Структура креативних здібностей охоплює наступні компоненти: дивергентне мислення, здатність генерувати велику кількість ідей, творчу мотивацію, натхнення, володіння прийомами творчості тощо.

Глумачення науковцями компонентного складу креативних здібностей у психолого-педагогічній літературі здійснюється неоднозначно. Вчені вважають, що основними креативними здібностями, які можуть бути розвинені в учнів початкових класів під час навчання є «креативний інтерес, креативне мислення, уява й інтуїція; енергопотенціал, психомоторика, мислення, уява та почуття» (Воронюк, 2003). Натомість, науковець І. Воронюк у компонентному складі креативних здібностей молодших школярів виділяє продуктивну уяву, креативне мислення (поєднання елементів критичного та творчого мислення), інформаційну грамотність (Воронюк, 2003).

На основі систематизації матеріалів досліджень провідних зарубіжних та вітчизняних учених ми визначаємо структурно-компонентний склад креативності учнів початкових класів, які в процесі навчання можуть бути оптимально розвинені. Це креативне мислення, креативна уява, креативна грамотність, які тісно взаємопов'язані між собою і можуть одночасно розвиватися в процесі творчої навчально-пізнавальної діяльності.

Одним із найбільш важливих компонентів здібностей молодших школярів є креативна уява, яка визначається вміннями створювати нові образи, установлювати нові зв'язки між явищами, об'єктами, поняттями тощо.

Креативне мислення окреслює творчу спрямованість різних видів діяльності учнів і передбачає здатність до генерування нових ідей та вдосконалення вже існуючих, вирішення завдань альтернативними шляхами та їх пошук.

Критичне мислення – це здатність молодших школярів самостійно аналізувати інформацію, оцінювати її, обирати оптимальні шляхи вирішення завдань.

Креативна грамотність передбачає оволодіння базовими прийомами пошуку, продуктивного опрацювання інформації, аналізу, від яких залежить рівень ефективності творчої діяльності.

Отже, проблема розвитку креативності учнів початкової школи порушує величезний спектр питань, що пов'язані з феноменом розвитку особистості учня. Проведений аналіз психолого-педагогічної літератури доводить, що творча й креативність діяльність – це взаємопов'язані поняття. Творча діяльність є передумовою розвитку креативності, її фундаментом. В освітньому процесі творча діяльність молодших школярів виступає як творча, навчально-пізнавальна діяльність організована вчителем. Креативність молодшого школяра – це складне синтетичне поняття., розвиток якого пов'язаний із створенням нового, оригінального продукту.

Становить інтерес й інший, не менш важливий зріз цієї проблеми. Це вивчення вікових особливостей молодших школярів і прояв креативності в цьому віці, що й буде розкрито в наступному підрозділі.

1.3. Особливості розвитку креативності в учнів початкової школи

Розглянувши понятійне поле досліджуваної проблеми визначаємо, що повноцінний розвиток креативності варто розпочинати з молодшого шкільного віку, адже саме цей віковий період є сенситивним, найбільш чутливим для їхнього розвитку.

На даному віковому етапі формуються до 70% особистісних якостей: самостійність, ініціативність, винахідливість, наполегливість та ін. розвиваються базові характеристики психіки, увага, фантазія і творче мислення.

Оскільки для учнів молодшого шкільного віку стереотипні, шаблонні, форми мислення та дій ще не стали домінантними, стає можливим інтенсивне засвоєння ними креативних способів діяльності, складних мисленнєвих операцій і форм поведінки, які вимагають творчої діяльності.

Дитина цього віку здатна до створення нового малюнка, конструкції, образу, фантазії, які відрізняються оригінальністю, варіативністю, гнучкістю і рухливістю. У молодших школярів з'являється ясно виражене прагнення до того, щоб зайняти нове, більш доросле становище в житті і виконувати нову, важливу не тільки для них самих, але і для оточуючих діяльність. Це реалізується в прагненні до соціального стану школяра і до вчення як нової соціально значущої діяльності. Цей вік характеризує активна діяльнісна позиція, цікавість, постійні питання до дорослого, здатність до мовного коментування процесу і результату власної діяльності, стійка мотивація, досить розвинена увага, наполегливість. Ініціативність пов'язана з допитливістю, здатністю, допитливістю розуму, винахідливістю, здатністю до вольової регуляції поведінки, вміння долати труднощі.

Кожен віковий етап характеризується особливим становищем дитини в системі суспільних відносин. У зв'язку з цим життя дітей різного віку заповнена і різним змістом: особливими взаєминами з оточуючими людьми і особливої,

провідною для даного етапу розвитку діяльністю – грою, вченням, працею. Дітям даного віку не властиво замислюватися про складнощі і труднощі. Вони легко і безпосередньо відносяться до всього, що пов'язано з їх творчістю. Але в даний період досі переважає характер пізнання у формі гри.

У молодшому шкільному віці діти відкриті світу, у них ще не сформовані рамки і обмеження, які стримують прояви творчості. Вони сприймають світ з оптимістичної точки зору, не бояться осуду з боку інших людей, впевнені у власних силах, що не характерно для дорослих, які в процесі створення продукту замислюються не тільки про власні погляди і почуття, а й про оцінку оточуючих. Саме тому багато оригінальні ідеї не втілюються в дійсності. Отже, в сучасному навчанні важливо не обмежувати дітей в творчому плані, а навпаки сприяти їх самовираженню.

З самого раннього віку у людини є задатки, під якими розуміються зачатки будь-яких здібностей і нахилів. Вони є основою для розвитку особистості. Однак в силу того, що однієї генетичної схильності для їх прояву мало, необхідні сприятливі умови і провідна діяльність, в рамках якої дитина взаємодіє з дійсністю, пізнає себе і оточуючих його людей, що закладає основу для успішної адаптації в соціумі і самовираження. Отже, значимо вчасно виявити і розкрити існуючі задатки. Цьому сприяє і система сучасного навчання, яка розглядає учня не як об'єкта, а як суб'єкта діяльності з його індивідуальними і віковими особливостями.

Сама рання форма прояву креативності – допитливість, що виникає в процесі безпосередньої діяльності. Діти під час гри або занять беруть активну участь в пізнанні невідомого, намагаються засвоїти його і відтворити самостійно, що сприяє подальшому розвитку особистості. Показниками прояву допитливості є: питання до дорослого, який є авторитетом; бажання бути активним учасником діяльності; емоційна чуйність до нових вражень. Однак зі вступом до початкової школи розвиток креативності може призупинитися у зв'язку зі змінами, пов'язаними з новим способом життя першокласників. Отже, для його відновлення необхідно враховувати особливості молодшого шкільного віку.

Початок шкільного навчання безумовно збігається з періодом другої фізіологічної кризи (7 років). В організмі дитини відбувається різкі зміни, він активно росте, тіло змінюється, збільшуються внутрішні органи, перебудовою вегетативної нервової системи. Виходить, що кардинальні зміни в системі відносин, в соціальних взаєминах дитини збігаються з різкою зміною усіх функцій і систем організму, що вимагає величезної кількості енергії, напруги, активації всіх резервів дитини. Щоб активно розширювалася пізнавальна діяльність молодшого школяра, необхідно емоційне сприйняття того, що відбувається в новому укладі життя, чуйність, співпереживання. Наприклад книжка з картинками, наочний навчальний посібник, жарт вчителя, довірче спілкування – все викликає у них негайну реакцію. У молодших школярів можна викликати відповідну емоційну реакцію досить легко, наприклад образи, що виникають на основі опису під час розповіді вчителя або читання книжки, дуже яскраві. Запам'ятовують молодші школярі спочатку зовсім не те, що необхідно для успішного вирішення поставлених завдань, а те, що справило на них найбільше враження: те, що цікаво, емоційно, несподівано або ново описано.

З вступом до школи діти набувають нового соціального статусу, а разом з ним і інтереси, і цінності, і обов'язки, з якими їм тепер потрібно вчитися самостійно справлятися. Головним авторитетом стає вчитель, в зв'язку з цим молодші школярі намагаються виконати всі доручення і завдання, щоб проявити свою індивідуальність, самостійність і працьовитість. Змінюється провідний вид діяльності. Починає переважати не рольова гра, а навчальна діяльність, в якій відбувається розвиток інтелектуальних і пізнавальних здібностей. З'являються перші вимоги і заборони, які визначені системою навчання. Формуються новоутворення, розвиток яких важливо для прояву креативності: увага, пам'ять, мислення, уява.

Розвиток креативності в молодшому шкільному віці пов'язано з формуванням мислення. У перший рік навчання для усвідомленого засвоєння необхідно оригінально і наочно представляти новий матеріал, тому що учнів приваблює яскраве і незвичайне, те, що можна побачити в дійсності. Однак

розвиток першокласників не стоїть на місці, вони розширює свій кругозір, відповідаючи на питання, вирішуючи проблемні ситуації, генеруючи нові ідеї. Вчать порівнювати, узагальнювати і класифікувати, на підставі цього розвивається мислення. Воно є основою для прояву інших новоутворень, які формуються в молодшому шкільному віці і стають довільними.

Довільність психічних процесів залежить від вчення, яке значимо для учнів. Молодші школярі легше засвоюють матеріал, коли включені в активну діяльність. Діяльність, зокрема художньо-образотворча, є основою для розвитку креативності. Варіативність її видів – головна умова, так як відбувається пізнання і перетворення зовнішнього світу і самої людини.

Молодші школярі не бояться проявляти фантазію і уяву. Вони здатні творити і займатися улюбленою справою. Для них характерно уявне наділення предметів зовсім іншими якостями нехарактерними для них і оперування ними. Вони з легкістю піддають змінам будь-які образи, саме тому в процесі художньо-образотворчої діяльності здатні з однієї лінії придумати безліч ідей, що говорить про розвиненість асоціацій і відсутності стереотипів. У свою чергу це позитивно впливає на розвиток креативності.

В. Моляко у своїх роботах виділяє наступне: «в умовах навчальної діяльності, до уяви дитини пред'являють спеціальні вимоги, які спонукають його до довільних дій уяви» (Моляко, 2005). Він пропонує педагогам, щоб ті на своїх уроках застосовували – різні предмети, макети, графічні образи, схеми тощо, для того, щоб у дітей активно розвивалася уява. Такі дії, в молодшому шкільному віці сприятимуть постійному активному розвитку креативних здібностей.

До психологічних новоутворень мислення дітей молодшого шкільного віку як правило відносять аналіз, планування і рефлексію, становлення конкретних операцій і перехід до розвитку формальних операційних структур, інтенсивний розвиток креативності. До молодшого шкільного віку накопичується великий досвід практичних дій і умінь, достатній рівень розвитку сприйняття, пам'яті, мислення, що підвищує у дітей молодшого шкільного віку почуття впевненості в своїх силах. Виражається це в постановці все більш

різноманітних і складних цілей, досягненню яких сприяє розвиток вольової регуляції поведінки.

Переважною функцією в молодшому шкільному віці, на думку Д. Ельконіна (Ельконін, 1989), стає мислення. Розвиток інших психічних функцій залежить від інтелекту. Молодший шкільний вік визначається в науковій літературі як сенситивний (чутливий), тобто найбільш сприятливий для розвитку уяви. Діяльність молодших школярів набуває усвідомленого, цілеспрямованого характеру, що обумовлюється включенням уяви в процес планування дій.

Особливий вид уяви – це мрія. Мрія завжди спрямована на майбутнє, на перспективи життя і діяльності конкретної людини. Мрія дозволяє намічати майбутнє і організовувати свою поведінку для його здійснення. Мрія завжди є стимулом до реалізації задуманого, до діяльності.

Ще один вид творчої уяви – це фантазія або мрійливість. До образів фантазії відносять казково-фантастичні і науково-фантастичні образи. У фантазії представлені об'єкти і явища, яких в природі немає. І казки, і наукова фантастика – результат творчої уяви, але автори не бачать шляхів досягнення того, що їм малює уяву. Треба відзначити, що різкої межі між фантастичними і реальними рішеннями теж немає.

Таким чином, уява – це психологічна основа творчості або Універсальна здатність людини до побудови нових образів шляхом перетворення практичного, чуттєвого, інтелектуального, емоційно-сміслового досвіду. Вивчаючи праці Л. Виготського (Виготський, 1967) помічено, що його праці поклали початок шкільної психології. Науковець сформулював три закони розвитку творчої уяви і визначив, що для творчості необхідна наявність шести джерел:

- інтелектуальних здібностей;
- знання;
- особистісних характеристик;
- мотивація;
- оточення;

- стилів мислення.

Для молодшого шкільного віку характерна зміна емоційного стану. Не всі психічні функції набули довільного характеру. Першокласник за короткий період часу може відчувати абсолютно різні почуття і емоції. Захоплення і задоволення від похвального слова або навпаки засмучення і невдоволення від своїх вчинків. Емоційний розвиток молодшого школяра визначено як значуща складова розвитку креативності. Психіка не стійка, вона легко піддається змінам. Отже, атмосфера повинна викликати бажання творити і проявляти свій потенціал без страху. Кожен повинен відчувати задоволення від кожного заняття і розуміти цінність діяльності.

На розвиток креативності молодшого школяра впливає і процес мотивації. Для учнів початкової школи найбільш значущі зовнішні мотиви, не пов'язані з навчальною діяльністю. Вони орієнтовані на похвалу і схвалення з боку вчителя і однолітків.

Сучасна педагогіка стверджує, що вчити творчості можливо. Необхідно лише знайти оптимальні умови для такого навчання. Для розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку необхідно систематично звертатися до його емоційних переживань. Можливість висловити свої емоційні стани, дає людині відчуття втіленості власної унікальної індивідуальності, що дозволяє йому скористатися всіма наявними в його розпорядженні потенційними можливостями. Творчо мисляча людина потребує здатності ризикувати і не боятися відповідальності за своє рішення. Це відбувається тому, що часто старі і звичні способи мислення більш зрозумілі більшості людей. Допомога педагога полягає в тому, щоб навчити дитину творити. В результаті такої допомоги, дитина повинна навчитися:

- дивуватися всьому, ніби бачиш все в перший раз;
- бачити, чути, відчувати (здивувавшись, починаєш придивлятися, вслухатися);
- мріяти (фантазія з'єднує найрізноманітніші речі, в одне дивовижне ціле).

Обсяг творчих завдань, які вирішують на початковому щаблі навчання, надзвичайно великий за складністю від вирішення головоломки, до винаходу нової моделі машини або іншого продукту, але суть їх одна: при їх вирішенні відбувається розвиток креативності, виявляється новий шлях або створюється щось нове. У таких ситуаціях, моментах і потрібні особливі якості розуму, такі, як спостережливість, вміння зіставляти і аналізувати, комбінувати, знаходити зв'язки і залежності, закономірності – все те, що в сукупності і становить креативні здібності.

Підсумовуючи вищевикладене, сформулюємо висновки:

Молодший шкільний вік це відповідальний етап і сприятливий для розвитку креативності. У цьому віці закладається фундамент креативних здібностей. Оскільки провідним видом діяльності в молодшому шкільному віці є навчальна, дитина цікавиться всім. Завдяки пізнавальній діяльності і бажанням фантазувати, дитина молодшого шкільного віку здатний мислити нешаблонно, висувати оригінальні, нестандартні і несподівані ідеї, йому подобається оригінально виконувати своє завдання. Саме в цей час домінуючою функцією є мислення.

Діти молодшого шкільного віку прагнуть проявити себе у творчій діяльності, показати на що вони здатні, що проявляється в здатності до генерування великого числа ідей (швидкості мислення). Розвиток пам'яті, уваги дитини має величезне значення для розвитку креативних здібностей. Саме ці якості, за даними психологів, є основою розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку і підвищують творчо-пошукову активність. Ініціативність пов'язана з допитливістю, здатністю, допитливістю розуму, винахідливістю, здатністю до вольової регуляції поведінки, вміння долати труднощі. Накопичення до молодшого шкільного віку великого досвіду практичних дій, пам'яті, мислення, підвищують у дітей молодшого шкільного віку почуття впевненості в своїх силах, що виражається здатністю швидко і легко знаходити нові рішення, проявляється в умінні знаходити альтернативні стратегії вирішення проблем, оперативно змінювати напрямок для вирішення будь-якої

задачі. Дитина молодшого шкільного віку набуває усвідомлений, цілеспрямований характер, може самостійно вибрати вид діяльності, придумати і створити якісно новий продукт, що характеризується здатністю детально, творчо розробляти існуючі ідеї і приділити увагу деталізації і подробиці виконаної творчої роботи.

У зв'язку з особливостями розвитку креативності необхідно правильно організувати освітній процес, підбирати відповідні форми і методи роботи, які були б цікаві молодшим школярам і відповідали цілям навчання. Г.І. Щукіна виділила умови для сприятливого її протікання. По-перше, забезпеченість мотивацією, закріплення успіхів молодшого школяра. По-друге, поступове ускладнення діяльності, її змісту, завдань, мотивів. По-третє, розвиток активності і самостійності кожного учня.

Коли враховані всі особливості молодшого шкільного віку і процес діяльності побудований правильно, то креативність молодшого школяра простежується в наступних діях:

1. Цікавість, пізнавальна активність.
2. Генерування безлічі ідей, самостійне вирішення проблемних ситуацій.
3. Вільне і енергійне висловлювання власної думки іноді з елементами наполегливості.
4. Відсутність боязні ризикувати і здатися несхожим на однолітків.
5. Прояв фантазії та уяви в діяльності.

Таким чином, особливостями розвитку креативності молодших школярів є: здатність мислити вільно, не залежно від думки інших людей, придумувати і втілювати ідеї, розвивати свій творчий потенціал і реалізуватися як особистість зі своїми індивідуальними рисами. Однак не завжди в процесі навчальної діяльності можна розвивати креативність в силу того, що є суворі рамки і оцінювання. На наш погляд, розвивати креативність найбільш ефективніше можна в образотворчій діяльності, в рамках якої молодші школярі мають можливість проявити свої творчі здібності і розкрити свою індивідуальність.

1.4. Образотворча діяльність як засіб розвитку креативності у дітей молодшого шкільного віку

На основі аналізу психолого-педагогічних та нормативних джерел, образотворчу діяльність в рамках нашого дослідження визначаємо в якості спеціально організованої, цілеспрямованої взаємодії викладача і учня, в ході якого відбувається вираження індивідуальних особливостей, ставленні до навколишнього світу і до себе в посильній для дитини художній формі. Образотворча діяльність є складовою частиною системи естетичного виховання і художнього виховання, засіб розвитку особистості.

Образотворча діяльність учнів початкових класів спрямована на досягнення наступних цілей:

- розвиток особливого художньо-естетичного сприйняття світу, створення унікальної для кожного учня моделі світу;
- володіння учнями знаннями елементарних основ реалістичного малюнка: формування навичок малювання з натури, по пам'яті, за поданням; ознайомлення з особливостями роботи в галузі декоративно-прикладного та народного мистецтва, ліплення та аплікація;
- розвиток художньо-творчих здібностей учнів, образного та асоціативного мислення, фантазії, зорово-образної пам'яті, емоційно-естетичного сприйняття дійсності;
- засвоєння знань про образотворче мистецтво як спосіб емоційно-практичного освоєння навколишнього світу; про виразні засоби і соціальні функції живопису, графіки, декоративно-прикладного мистецтва, скульптури, дизайну, архітектури; знайомство з образною мовою образотворчих (пластичних) мистецтв на основі творчого досвіду;
- оволодіння вміннями і навичками художньої діяльності, різноманітними формами зображення на площині і в обсязі (з натури, по пам'яті, уяві);
- формування стійкого інтересу до образотворчого мистецтва, здатності сприймати його історичні та національні особливості;

- підвищення рівня художньої освіченості школярів – розширення кола знань про мистецтво, розвиток умінь і навичок образотворчої діяльності, художньо-образного сприйняття;
- виховання інтересу і любові до мистецтва; формування художньо-творчої активності школярів.

В результаті засвоєння програми з образотворчого мистецтва учні повинні:

- освоїти виразні можливості художніх матеріалів: гуаш, акварель, пастель і крейда, вугілля, олівець, пластилін, папір для конструювання;
- набути навичок художнього сприйняття різних видів мистецтва, початкове розуміння особливостей образної мови різних видів мистецтва та їх соціальної ролі, тобто значення в житті людини і суспільства;
- навчитися аналізувати твори мистецтва, знайти знання конкретних творів видатних художників в різних видах мистецтва; навчитися активно використовувати художні терміни і поняття;
- оволодіти досвідом самостійної творчої діяльності, а також набути навичок колективної творчості, вміння взаємодіяти в процесі спільної художньої діяльності;
- придбати первинні навички зображення предметного світу, зображення рослин і тварин, початкові навички зображення простору на площині і просторових побудов, первинні уявлення про зображення людини на площині і в обсязі.

Поняття образотворча діяльність застосовується для позначення досить різноманітних видів діяльності: це і мальовничі, і графічні, і конструктивні роботи. Образотворча діяльність молодших школярів, як показують дослідження, вимагає розробки гнучкої технології навчання, заснованої на творчому підході до конструювання методів педагогічного впливу та управління діяльністю учнів в цілому (Бакушинський, 2015).

Образотворча діяльність учнів носить емоційний, творчий характер. Педагог повинен створювати для цього все необхідні умови: він, перш за все,

повинен забезпечити емоційне, образне сприйняття дійсності, формувати естетичні почуття і уявлення, розвивати образне мислення і уяву, вчити дітей способам створення зображень, засобам їх виразного виконання. Основне значення образотворчої діяльності полягає в тому, що вона являється засобом естетичного виховання.

Процес навчання повинен бути спрямований на розвиток дитячої образотворчої творчості, на творче відображення вражень від навколишнього світу, творів літератури і мистецтва. У цьому сенсі образотворча діяльність являє собою специфічне образне пізнання дійсності.

Отже, навчання образотворчої діяльності сприяє формуванню таких розумових операцій, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

У молодшому шкільному віці образотворче творчість є одним з найулюбленіших занять дітей, тому організовувати ці заняття необхідно з урахуванням інтересів молодших школярів та їх художніх здібностей. Це можуть бути різноманітні техніки: художньо-дидактичні ігри, ігрові форми навчання, різноманітні подорожі, конкурси, вікторини, де школяр може проявити свою фантазію і уяву, необхідні при створенні художнього образу, втілення творчого задуму.

Велике значення мають для дітей колективні та групові заняття образотворчим мистецтвом, оскільки вони викликають у них гаму позитивних емоцій, які виступають потужним мотивуючим фактором даного виду діяльності. Це можуть бути колективне створення декоративних панно, випуск святкових газет і т. п.

Протягом усього навчального року важливо влаштовувати виставки художніх робіт школярів з використанням різних художніх матеріалів.

Особливий інтерес викликає у молодших школярів робота, пов'язана з вивченням ілюстративного матеріалу, де кожен може висловити свою думку про нього, проаналізувати сюжет, висловити своє ставлення до кольору, форми зображених предметів, розташуванню їх в простір.

Діти, що займаються образотворчою діяльністю, розвивають у себе вміння розрізняти основні і складові, теплі і холодні кольори, у них розширюється кругозір про видатних художніх полотен, розвиваються здібності розрізняти різні види образотворчого мистецтва: графіка, живопис, декоративно-прикладне мистецтво. Отримані знання в області образотворчого мистецтва діти можуть використовувати у різних видах позашкільної діяльності, наприклад, при аналізі художніх творів, представлених на виставках.

В. А. Сухомлинський писав, що «дитина по своїй природі-допитливий дослідник, відкривач світу. Так нехай перед ним відкривається чудовий світ в живих фарбах, яскравих і трепетних звуках, в казці і грі, у власній творчості, в прагненні робити добро людям. Через казку, фантазію, гру, через неповторну дитячу творчість – вірна дорога до серця дитини» (Сухомлинський, 1988).

Звідси випливає, що образотворча діяльність молодших школярів повинна включати різні ігрові технології, що сприяють креативних здібностей молодших школярів. Заняття образотворчим мистецтвом мають величезне значення для морального і естетичного виховання школярів. Елемент культури, знання про людей і навколишній їх світ, про добро і зло, потворному і прекрасному в житті і в мистецтві жваво сприймаються дітьми. Розвиток творчих здібностей у дітей сприяють уроки на вільну тему, урок-фантазія, малюнок неіснуючої тварини. Якщо давати учням велику свободу для прояву свого уяви на творчих уроках, то можна виявити індивідуальність кожної дитини. В малюнку можна зрозуміти багато: психічне стан дитини, який склад мислення у дитини, як він сприймає навколишній світ і яку роль у ньому відводить для себе.

Образотворча діяльність являє собою вид творчої діяльності, спрямований не тільки на відображення вражень, отриманих в житті, а й на вираження свого ставлення до зображуваному предмету.

Однією з умов розвитку креативності учнів є використання різноманітних технік образотворчої діяльності. В образотворчому ж мистецтві під технікою

розуміється «сукупність спеціальних навичок, способів і прийомів, за допомогою яких виконується художній твір» (Кардашов, 2007).

В умовах освітньої організації стосовно молодших школярів прийнято розглядати такі види образотворчої діяльності:

1. Образотворче мистецтво;
2. Декоративно-прикладне мистецтво.

Зокрема, серед безлічі видів образотворчої діяльності, які спрямовані на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку визначаємо найбільш поширені – *це малювання, ліплення, аплікація, конструювання, графіка, змішані види діяльності, нетрадиційні прийоми*. Кінцевим результатом образотворчої творчості стає її *продукт*, представлений в певній формі вираження, з конструктивними характеристиками. Творчі здібності дітей в образотворчій діяльності обумовлені ступенем включеності в неї дитини, проявом дитиною індивідуальної активності при виконанні технічних завдань – підборі кольору, форми, композиції.

Малювання – це «мистецтво зображення певного предмета, візерунка, портрета або явища на площині різноманітними художніми техніками (олівець, перо, фарби тощо)» (Масол, 2003).

Ліплення – це діяльність, що дозволяє надати форму пластичному матеріалу (пластиліну, глині та ін.) за допомогою рук і допоміжних інструментів – стеків тощо..

Аплікація – це «створення художніх зображень наклеюванням, нашиванням на тканину або папір різнокольорових шматочків будь-якого матеріалу (тканина, папір, хутро, соломка тощо); зображення, візерунок, створений таким способом» (Половіна, 2016). Ця діяльність заснована на вирізанні, накладенні і закріпленні різних форм на певному фоновому матеріалі. Аплікація може бути предметною; сюжетної, декоративної. У роботі з аплікацією школярів знайомлять з різноманітними матеріалами, техніками вирізання, прикріплення деталей, створенням різних колажів, сюжетних аплікацій.

Конструювання – це практична діяльність дітей, спрямована на отримання певного, заздалегідь задуманого продукту. Конструювання в молодшому шкільному віці тісно пов'язане з грою і є діяльністю, що відповідає інтересам дітей. Продукти дитячого конструювання, як правило, призначаються для практичного використання в грі.

Як правило, образотворче мистецтво включає в себе малювання і живопис, ліплення і скульптуру, основи художньої фотографії. Одні з основних особливостей образотворчого мистецтва є властива йому здатності передавати різноманіття і складність життя, її динамічність через зображення якої-небудь події або моменту. Образотворче мистецтво – це мистецтво передавати, відтворювати і відтворювати візуально сприймається реальність за допомогою різних образотворчих засобів з різним ступенем умовності.

Декоративно-прикладне мистецтво являє собою мистецтво виготовлення різних предметів побуту, які мають певні художні якості.

Декоративно-прикладне мистецтво – складне і багатогранне явище культури. Поняття це досить широке, воно охоплює багато видів народного промислу, такі як зодчество, музика, танці, фольклор, побутове мистецтво. Це мистецтво можна назвати і глибоким, тому що воно живе разом з народом, йдучи корінням в далеке минуле, і в той же час розвивається в наші дні. Поза цієї сфери неможливо уявити собі життя людини, адже кожна річ, будь-то одяг, посуд, меблі, побутові предмети, займають певне місце не тільки в організованому людиною середовищі життєдіяльності, але насамперед у її духовному світі

Декоративно-прикладне мистецтво представляє особливий світ художньої творчості, нескінченно різноманітна область художніх предметів, створених на протязі багатовікової історії розвитку людської цивілізації. Декоративно-прикладне мистецтво – це сфера, поза якою неможливо уявити собі життя людини. Кожна річ, будь то меблі, посуд або одяг, займає певне місце не тільки в організованому людиною середовищі життєдіяльності, але перш за все – в його духовному світі.

Завданнями образотворчої діяльності є:

- формування морально-естетичної чуйності на прекрасне і потворне в житті і в мистецтві;
- формування художньо-творчої активності;
- стимулювання і розвиток допитливості, потреби пізнавати культурні традиції свого регіону, України та інших держав;
- формування картини матеріальної і духовної культури як продукту творчої діяльності людини;
- формування мотивації успіху і досягнень, творчої самореалізації, інтересу до предметно-перетворюючої, художньо-конструкторської діяльності;
- формування культури особистості дитини у всіх проявах.

Образотворча діяльність має велике значення у розвитку дітей молодшого шкільного віку. У цьому виді діяльності яскраво виявляється активність особистості школяра і, перш за все, активність пізнавально-творчих компонентів складної структури особистості.

Образотворча діяльність молодших школярів в умовах освітньої організації знаходить різноманітні форми вираження:

- зображення на площині і в об'ємі (натури, по пам'яті, по уявленню);
- декоративна і конструктивна робота;
- сприйняття явищ дійсності і творів мистецтва;
- обговорення робіт товаришів, результатів колективної творчості та індивідуальної роботи на уроках;
- вивчення вітчизняної та зарубіжної художньої спадщини;
- підбір ілюстративного матеріалу до досліджуваних тем;
- прослуховування музичних і літературних творів (народних, класичних, сучасних).

Образотворча діяльність має великий позитивний вплив на дитину молодшого шкільного віку. У процесі малювання або виготовлення продукту декоративно-прикладного мистецтва, дитина розвиває себе як фізично, так і розумово, тому що здійснюється функціонування дрібної моторики, яке має прямий вплив на роботу мозку.

В процесі роботи активізується розвиток психічних процесів, удосконалюється моторика (диференціюються дрібні рухи пальців, кисті), зорово-рухова координація, розкривається творчий потенціал молодших школярів. Заняття образотворчим мистецтвом (ліплення, малювання, аплікація) тренують кисть руки і пальці дитини, що створює сприятливі умови для становлення навички письма через тренування дрібної моторики рук, яка визначає також формування у дитини сенсомоторної координації-узгодженої дії рук і очей (*Образотворче мистецтво з методикою викладання*, 2010).

Також педагоги і дефектологи стверджують, що рівень розвитку мови дітей знаходиться в залежності від ступеня сформованості тонких рухів пальців рук. Тренуючи пальці, виявляється великий вплив на працездатність кори головного мозку, що в подальшому позначається на здатності руки до письма. При розвитку дрібної моторики рук розвивається і мовний апарат.

Виготовляючи що-небудь своїми руками, діти розвивають увагу і пам'ять, привчаються до акуратності, наполегливості і терпіння. Все це допоможе дитині в школі, особливо при оволодінні письмом, та й в подальшому його життя ці якості будуть незайвими. На думку вчених, діти, які добре малюють – логічніше міркують, більше розуміють, уважніше слухають. За характером того, що і як зображує дитина, можна судити про його сприйняття навколишнього дійсності, про особливості пам'яті, уяви, мислення.

Прояв і розвиток творчих здібностей в образотворчій діяльності вчить дитину не просто дивитися, а бачити, допомагає йому стати неординарною, розвиненою, креативною особистістю. Створення образів і фантазій сприяє розвитку логічного і просторово мислення, розвитку асоціативного мислення, необхідних при засвоєнні математики.

Однією зі специфічних можливостей образотворчої діяльності є формування світогляду у молодших школярів. Воно здійснюється в процесі п'яти основних видів занять, на яких ґрунтується вся система художнього виховання в школі:

- бесіди про образотворче мистецтво;

- тематичне та декоративне малювання;
- малювання з натури;
- створення аплікацій;
- ліплення.

Маючи багато спільного, дані види робіт з образотворчого мистецтву мають свої відмінності. Ці відмінності визначаються психологічними механізмами, наприклад, в процесі тематичного малювання домінуюча роль належить творчій уяві, зорової пам'яті, в процесі малювання з натурою-спостереження, активному аналізу і синтезу об'єкта зображення.

Також ще одна можливість образотворчої діяльності для молодших школярів – це оволодіння навичками самостійного вирішення творчих завдань, яке можна назвати дослідницькою діяльністю. В ході вирішення кожного завдання він передбачає прояв однієї або декількох сторін творчої діяльності. При цьому необхідно забезпечити доступність творчих завдань, їх диференціацію залежно від підготовленості того чи іншої дитини.

Нетрадиційні прийоми художньо-творчої діяльності дозволяють дитині молодшого шкільного віку долати почуття страху перед невдачею в будь-якому вигляді творчості і в подальші життєдіяльність. Дані прийоми дозволяють, відійшовши від предметного зображення, висловити в малюнку почуття і емоції, дають дитині свободу і вселяють впевненість у власних силах. Володіючи різними навичками і способами зображення предметів або навколишнього світу, дитина отримує можливість вибору, що зробить для нього це заняття творчістю.

Заняття творчістю сприяють розвитку художнього смаку і логіки, формують просторову уяву дитини. Правильно організована діяльність в даному напрямку дає дітям поглиблені знання про якість і можливості різних матеріалів, сприяє закріпленню позитивних емоцій, стимулює бажання працювати і оволодівати особливостями майстерності, долучає до народного декоративному мистецтву.

У процесі художньо-образотворчої діяльності (малюванні або декоративно-прикладній творчості) відбувається розвиток естетичного

ставлення до навколишньої дійсності і формування естетичних смаків. У молодшому шкільному віці це відбувається найбільш прогресивно, дитина розвиває здатність отримувати насолода від справді прекрасного, потреба сприймати і створювати прекрасне в праці, побуті, поведінці, мистецтві. Під час знайомства з декоративно-прикладним мистецтвом діти дізнаються про культурних традиціях свого народу, виховання любові до Батьківщини, трепетне ставлення до неї, розвиток почуття патріотизму, гордості за Свій народ, бажання зберегти і примножити багатство країни (Погодіна, 2011).

У процесі занять художньо-образотворчою діяльністю у дітей молодшого шкільного віку виховуються також морально-вольові якості: потреба доводити розпочату справу до кінця, зосереджено і цілеспрямовано займатися, долати труднощі. При створенні колективних робіт у дітей формуються вміння об'єднуватися для спільної справи, домовлятися про виконання спільної роботи, враховувати інтереси один одного, вміння діяти узгоджено, формується вміння поступатися, виконувати свою частину роботи самостійно, а якщо знадобитися, допомогти іншому (Рогозіна, 2007).

Таким чином, художньо-образотворча діяльність являє собою вид творчої діяльності, спрямований не тільки на відображення вражень, отриманих в житті, але і на вираження свого ставлення до зображуваного предмету. Можна виділити спектр можливостей художньо-образотворчої діяльності, до якого відносяться: розвиток дрібної моторики рук і мовних навичок і словесно-образного мислення, формування розумових операцій і математичних уявлень, виховання морально-патріотичних якостей, залучення до активної творчої діяльності та розуміння соціальної значущості своєї діяльності.

Також художньо-образотворча діяльність як засобів розвитку творчі здібності у молодших школярів в освітній організації має такі можливості: самостійний вибір колірних рішень, підбір технік малювання, розкриття теми зображення, вираз свого смаку і логіки зображення.

В рамках нашої роботи ми будемо розглядати малювання як вид образотворчої діяльності, який сприяє самопізнанню, саморозвитку,

самоствердженню молодшого школяра. Термін «малювання» визначається як мистецтво зображати предмети на площині за допомогою графічних засобів. Результатом діяльності буде малюнок молодшого школяра, який вважається безпосереднім показником творчості. Це проявляється в тому, що художник (малювальник) намагається відобразити те, що бачить, створюючи власний образ.

Наскальний живопис з'явився за 10 тисяч років до нашої ери. Тому історія малюнка налічує стільки ж років, скільки і сам рід людський. Однак тільки в епоху італійського Відродження художники змогли виробити вишукану техніку зображення на папері. Зараз процес малювання доступний кожній людині, головне навчитися бачити і інтерпретувати навколишній світ. Потрібно вміти виділяти важливе і висловлювати це в формі оригінального малюнка, зазначеного власної неповторною манерою. Малюнок-це результат того, як ви сприймаєте навколишній світ і переносите його в область суспільної свідомості.

Малювання-улюблене заняття дітей. Воно приваблює їх різноманітним приладдя і матеріалів. Дозволяє проявити своє здібності. Сам процес діяльності легкий і цікавий. Занурення відбувається швидко і непомітно. Критика відсутня, тому невпевненість і страх не проявляються. Замість цього присутнє відчуття свободи і незалежності. Дитина може самостійно творити, відчуваючи з найперших хвилин радість і задоволення. Він зображує свій стан, почуття, емоції на папері.

Малювання сприяє прояву творчої активності. Молодші школярі відчують себе справжніми художниками. Не бояться поєднувати елементи реальності і фантазії. З легкістю змішують кольори, складають цікаві і нові сюжети. Люблять використовувати нестандартні техніки для малювання: пальцями, ватяними паличками, листям та ін в результаті отримує продукт, який всім подобається. Створюючи малюнок, кожна дитина відчуває любов до себе, впевненість у власних силах, справляється зі страхами і переживаннями, негативними емоціями. Малюючи, він не замислюється про власне самопочуття, несвідомо зображує те, що його дійсно хвилює. Позбавляються від внутрішніх

перешкод і страхів, висловлює свою унікальність (Музика, 2012).

Розвиваються всі психічні процеси: увага, пам'ять, уява, які необхідні для розвитку особистості. А розвинена дрібна моторика руки сприяє розвитку мови і мислення. Саме тому малювання можна вважати ефективним засобом розвитку креативності молодших. Воно сприяє:

1. Розвитку і формуванню уваги, пам'яті, мислення, сприйняття і уяви.
2. Розвитку необхідних соціальних навичок.
3. Усвідомленню власної поведінки і самопочуття, а також їх вплив на навколишній світ.
4. Підвищенню самооцінки.
5. Реалізації творчих здібностей.
6. Зняття напруги, допомагає розслабитися і звільнитися від негативних думок, почуттів і емоцій.

Таким чином, образотворча діяльність відіграє важливу роль у розвитку креативності молодших школярів. Вона характеризується як створенням, так і сприйняттям творів мистецтва і виникає з потреби виокремити естетичне ставлення з інших людських відносин і видів діяльності.

Висновки до розділу 1

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку креативності молодших школярів в процесі образотворчої діяльності дозволив виявити наступне.

Вивченню наукового напрямку як креативність присвячені праці вітчизняних вчених і зарубіжних вчених. Однак, незважаючи на численні дослідження і на те, що поняття зародилося в 20-і роки минулого століття не існує однозначного його тлумачення. Кожен автор вкладає власний сенс у визначення «креативність». У зв'язку з цим вона характеризується багатоаспектністю і розглядається по-різному: як прояв особистісних якостей; як здатність до творчості; як процес створення нового продукту; як середовище. При цьому у великому різноманітті трактувань можна виділити загальне розуміння креативності – варіативність, оригінальність, значимість, корисність і новизна. Її можна описати за допомогою трьох S: sensitivity (чутливість), synergy (синергія), serendipity (інтуїція). Чутливість – використання почуттів, в прояві емоцій, за допомогою яких можна пізнати світ. Синергія – об'єднання несумісних речей в одне ціле. Інтуїція – здатність відчувати нове і оригінальне. На підставі вивченого матеріалу ми дотримуємося точки зору психолога А. Маслоу і розуміємо під креативністю потенціал, внутрішній ресурс людини, що дозволяє розвиватися, формувати нові навички і створювати оригінальні продукти творчості.

Сенситивним періодом для розвитку креативності є молодший шкільний вік. Особливостями розвитку є: дитяча допитливість, відкритість, активність, бажання проявляти свою фантазію і уяву. Крім того для дітей характерне уявне наділення предметів зовсім іншими якостями нехарактерними для них і оперування ними.

Ефективно розвивати креативність молодших школярів в образотворчій діяльності, в рамках якої учні проявляють свої творчі здібності і розкривають свою індивідуальність. Вона реалізовується через різноманітні засоби, зокрема малювання, ліплення, аплікація конструювання чи їх поєднання.

РОЗДІЛ 2.
**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ
КРЕАТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
В ОБРАЗОТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

*2.1. Емпіричне дослідження рівнів розвитку креативності
учнів початкової школи*

Для досягнення мети магістерського дослідження, нами був організований констатувальний експеримент, у ході якого передбачалося розв'язання наступних завдань: 1) виділити критерії та показники сформованості у молодших школярів креативності; 2) на основі реалізації діагностичних методик виявити рівні сформованості в учнів креативності.

Емпіричне дослідження рівня розвитку креативності молодших школярів було проведене на базі Рідківського закладу загальної середньої освіти. В ньому взяли участь 50 учнів 3-4 класів.

У психолого-педагогічній літературі існує різноманітна кількість підходів до виявлення показників розвитку креативності (Р. Немов, Д. Богоявленська, Е. Торренс, Н. Лепська, А. Савенков). До структурних компонентів креативності Е. Торренс відносить:

- швидкість – здатність школяра провести велику кількість ідей;
- гнучкість – здатність дитини використовувати різноманітні варіанти вирішення поставлених проблем;
- оригінальність - здатність молодшого школяра виробляти нестандартні ідеї;
- розробленість – здатність школяра продукувати ідеї і детально їх розробляти;
- опір замикання – здатність особистості відходити від наявних стереотипів і протягом довгого часу бути «відкритим» для надходження різноманітної інформації під час вирішення проблем;
- абстрактність назви – здатність людини трансформувати подібну

інформацію в словесну, розуміти основний зміст утримання.

Критерії дослідження оцінки креативних здібностей досліджує С. Ликова і визначає:

- критерії-оригінальності, яка фіксує схильність до продуктивної діяльності, а також це прояв вільного мислення, тобто зміст малюнка представлено у вигляді індивідуального образу;
- динамічності малюнка – коли динаміка проглядається в розвитку фантазії і уяві дитини, його робота буде відрізнятися наявністю перетворених образів в русі і нової комбінації;
- емоційності – наявність у дитини до художнього образу емоційної чуйності (малюнок не байдужий молодшому школяреві);
- виразності, що визначається на трьох рівнях: художня виразність (різноманітність малюнка, оригінальність, емоційність); фрагментарна виразність (схематичність зображень); дохудожній рівень (спроби передати задум).

У нашій роботі опираємося на підхід Е. Торренса і дотримуємося наступних показників креативності:

Гнучкість творчого мислення – здатність швидко і легко знаходити нові рішення, проявляється в умінні знаходити альтернативні стратегії вирішення проблем, оперативно змінювати напрямок думки для вирішення будь-якої проблеми.

Оригінальність художнього образу малюнка – здатність висувати нові, оригінальні і несподівані ідеї, які відрізняються від загальноприйнятих, всім добре відомих. Виражається в характері і тематиці власних малюнків і творчих робіт.

Розробленість ідеї – здатність детально, творчо розробляти існуючі ідеї, здатність яскраво проявляється в деталізації і подробиці виконаної творчої роботи.

Продуктивність мислення – здатність до генерування великої кількості ідей. Виявляється і може оцінюватися за кількістю варіантів вирішення

різноманітних проблем і продуктів діяльності.

На основі виділених критеріїв і показників були визначені рівні сформованості креативності у дітей молодшого шкільного віку. Рівень показників сформованості креативності у дітей молодшого шкільного віку визначався сумою набраних балів, в процесі проведення та виконання діагностичних завдань (див. Таблиця 2.1.).

Таблиця 2.1.

<i>Рівні</i>	<i>Характеристика</i>
Високий (3 бали)	Дитина висуває нові оригінальні, нестандартні, несподівані ідеї. Отриманий продукт оригінальний і унікальний, ідеї не схожі на інші, загальноприйняті. Швидко, в залежності від ситуації, знаходить нові рішення, оперативно змінює способи і напрямки для вирішення завдань, висуває і втілює велику кількість ідей, отриманий продукт детально і творчо розроблений, що теж впливає на унікальність і оригінальність отриманого продукту.
Середній (2 бали)	Характерний для тих дітей, які висувають нові, але недостатньо оригінальні і несподівані ідеї. Швидко, в залежності від ситуації, знаходять нові рішення, викликає невеликі труднощі при знаходженні способів і напрямків для вирішення завдань, висуває і втілює велику кількість ідей, в отриманому продукті недостатньо розроблені деталі.
Низький (1 бал)	Діти, що знаходяться на цьому рівні висувають нові ідеї, але вони не оригінальні, а загальновідомі, загальноприйняті. Не здатні швидко знаходити нові рішення, оперативно змінити способи вирішення завдань. Недостатньо велика кількість ідей втілюють, а отриманий продукт як правило не розроблений.

У процесі підготовки до констатуючого етапу діагностики креативності молодшого школяра звернули увагу на достовірність і надійність отриманих результатів. Для цього необхідно організувати творчу діяльність і включити в неї

діагностику. Також важливо створити сприятливі умови, в яких дитина не буде здогадуватися, що його діагностують, він повністю зануриться в роботу і отримає від неї позитивні емоційні переживання. Для цього необхідно підібрати відповідну методику.

Для успішності організації педагогічного експерименту був підібраний ряд наступних *діагностичних методик* для констатуючого експерименту.

Відповідно до показників сформованості креативності молодших школярів у процесі образотворчої діяльності підбрані і застосовані наступні діагностичні завдання:

- *оригінальність мислення* – діагностичне завдання для виявлення оригінальності мислення «Намалюй неіснуючу тварину» (А. Савенков), методика «Намалюй картинку» (П. Торренс) (Додаток Б).
- *гнучкість мислення* – методика Вартега «Кола», методика «Повторювані фігури» (методика Е. Торренса, адаптована А. Вороніним), методика «Діагностика рівня гнучкості мислення» (Д. Богоявленський) (Додаток В).
- *продуктивність мислення* – методика «Завершення фігури» (П. Торренс) (Додаток Г);
- *розробленість ідеї* – методика «Створюємо зображення з цифр і фігур» (А. Савенков) (Додаток Д).

Діагностичні завдання за показником оригінальність мислення:

1. Методика «Намалюй неіснуючу тварину» (А. Савенков).

Мета: дослідження оригінальності мислення, здатності висувати нові оригінальні, незвичайні ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих.

Матеріал: аркуш паперу, кольорові олівці, простий олівець.

Порядок проведення: для початку необхідно створити сприятливу обстановку, позитивний психологічний настрій, щоб зняти напруженість, скутість. Для цього можна провести бесіду, прослухати спокійну музику, виконати вправи на розслаблення. Потім запитати, чи знає дитина таких тварин, як бегемот, орел, кенгуру, мавпа. Можна уточнити особливості опису, звичок, поведінки цих тварин. Визначити місце проживання даних тварин, середовище

проживання, які здібності потрібні для виживання в даних умовах життя тварин. Все це стане в нагоді для розширення кругозору дітей, що допоможе легко уявити їх. Після чого запропонувати дитині уявити, а потім намалювати на аркуші паперу таку живу істоту, яка може плавати, як бегемот, літати, як орел, стрибати, як кенгуру, зривати листочки з верхівок дерев, як мавпа. Але також за бажанням можна придумати самому будь-яку неіснуючу тварину і розповісти про його індивідуальні здібності, бажано щоб середовище проживання зображуваного тварини була нетипова, а якась особлива.

Таблиця 2.2.

*Обробка та інтерпретація результатів за діагностичним завданням
«Намалюй неіснуючу тварину» (А. Савенков)*

<i>Бал</i>	<i>Характеристика дій</i>	<i>Рівень</i>
3 бали	Учень намалював неіснуючу тварину, не опираючись на запропонований приблизний опис. Намальований об'єкт не схожий на загальноприйняте тварина, оригінально виконано. Учень розповів про здібності тварини, які рухи і функції виконує	Високий
2 бали	Учень намалював неіснуючу тварину, але простежуються елементи існуючих тварин. Малюнок виконаний недостатньо оригінально. Дитина розповіла про здібності тварини, про її рухи і функції, але простежуються рухи із запропонованого опису	Середній
1 бал	Дитина намалювала тварину, застосувавши метод комбінування елементів, запропонованих на початку завдання. Намальований об'єкт не відрізняється оригінальністю, описані учнем рухи і функції стандартні, властиві всім тваринам.	Низький

Проаналізувавши результати за даним показником можна зробити висновок, що високий рівень оригінальності мислення у 30% учнів, ці діти виконали роботу оригінально, тварина придумали неіснуючу, раніше небачену,

охарактеризували її, придумали незвичайне середовище проживання для тварин. Середній рівень виявився у 45% дітей. Ці діти намалювали неіснуючу тварину, але простежуються елементи будови тіла звичайних, впізнаваних тварин, та й середовище проживання придумали досить стандартне (море, океан, печера та ін.). Низький рівень показали 25% учнів. Їх робота не відрізняється оригінальністю, діти не змогли придумати тварину, в основному всі застосували комбінацію елементів тіла тварин з даного педагогом опису.

2. Методика «Намалюй картинку» (П. Торренс).

Мета: дослідження оригінальності мислення, здатності висувати несподівані ідеї.

Матеріал: аркуш паперу, фігура овальної форми вирізана з кольорового паперу, клей-олівець, один або кілька кольорових олівців.

Порядок проведення: необхідно створити сприятливу психологічну обстановку. Напередодні даної діагностики не проводити серйозних і складних контрольних робіт, щоб діти були не перевтомлені. Також дану діагностичну роботу бажано не проводити з самого початку навчального дня, тому що діти можуть бути не зібраними. Найкраще підійде день середина тижня і на другому або третьому уроці. Щоб діти були не скутими у вираженні своїх ідей, можна провести бесіду, загадати загадки, щоб діти навчилися не боятися у вираженні своїх думок. Потім пропонується дитині самій намалювати на запропонованому аркуші паперу незвичайну картинку, при цьому в якості основи малюнка дитині необхідно взяти кольорову овальну фігуру, за якою дитина обведе контур на аркуші кольорового паперу (скориставшись шаблоном) і виріже отриману фігуру. Колір овалу дитина обирає самостійно. Фігура (вирізана з кольорового паперу) має форму і розмір звичайного курячого яйця. Також пропонується дати назву своєму малюнку. Побажати дітям, щоб вони виконали максимально оригінальні малюнки.

Оцінюватися буде тільки той предмет (об'єкт), який був намальований на основі кольорової приклеєною фігури, а не сюжет в цілому – риба, хмара, Хмара, квітка, яйце, звірі (цілком, тулуб, морда), озеро, обличчя або фігура людини. Чим

оригінальніше, незвичніше, більш рідкісний і не схожий на загальноприйняті вийшов малюнок, тим вище кількість балів. Відзначати слід наскільки легко дитина виконувала завдання, придумала назву, наскільки незвичайна, нестандартна назва вийшла.

Таблиця 2.3.

*Обробка та інтерпретація результатів за діагностичним завданням
«Намалюй картинку» (П. Торренс)*

<i>Бал</i>	<i>Характеристика дій</i>	<i>Рівень</i>
3 бали	Дитина легко виконує завдання. Одержаний малюнок унікальний, рідкісний і оригінальний. Виконаній роботі учень придумує незвичайну назву.	Високий
2 бали	На виконання завдання дитині знадобилося трохи більше часу, вийшов малюнок не досить оригінальний і унікальний. Назва до виконаної роботи проста, і всім звична.	Середній
1 бал	Дитина не співвідносить розміри малюнка, лінії прості. Малюнок не відрізняється оригінальністю. Назва або не придумана, або придумана просто.	Низький

Аналіз результатів за даним показником (оригінальність мислення) показав, що високий рівень – у 20%. Ці учні легко взяли за виконання завдання, а отриманий малюнок оригінальний і рідкісний, а також не схожий на загальноприйняті. Придумані назви до малюнка незвичайні, незнайомі, нові. Середній рівень виявився у 55%). Ці діти досить легко взяли за роботу, але отримані малюнки недостатньо оригінальні і рідкісні, а більш впізнавані і пересічні. Як і малюнки, назви придумані більш прості, не відрізняються незвичністю. Низький рівень у 25%. Учні не володіють нетрадиційними техніками малювання, застосовують прості лінії, розміри не пропорційні. Малюнки виконані прості, загальноприйняті, що не відрізняються оригінальністю. Назви придумані прості, з області простих предметів, а деякі малюнки залишилися без назв.

Діагностичні завдання за показником гнучкість мислення:

1. Методика Вартега «Кола».

Мета: виявити здатність швидко і легко знаходити нові рішення, знаходити альтернативні стратегії вирішення проблем, оперативно змінювати напрямок для вирішення будь-якої проблеми.

Матеріал: бланк, на якому намальовано 20 кіл, простий олівець, кольорові олівці, фломастери, кольорові ручки.

Порядок проведення: Перед початком роботи необхідно налаштувати учнів на позитив, надати їм впевненості в собі, створити звичні їм умови для роботи. Це впливає на працездатність, розкутість у своїх діях. Основне завдання полягає в тому, щоб діти намалювали будь-які предмети або явища, які приходять їм в голову, використовуючи кола як основу. Малювати можна як поза, так і всередині кола, використовувати одне коло для одного малюнка. Поєднувати кілька кіл в один малюнок не можна. Необхідно подумати, як можна використовувати кола, яку техніку малювання вибрати, необхідний матеріал, яким будуть малювати, щоб вийшли оригінальні і незвичайні малюнки. Під кожним малюнком напишіть, що намальовано, назва об'єкта. Малювати треба зліва направо. На виконання завдання дається 25 хвилин.

Таблиця 2.4.

Обробка та інтерпретація результатів за діагностичним завданням Вартега «Кола»

<i>Бал</i>	<i>Характеристика дій</i>	<i>Рівень</i>
3 бали	Дитина швидко і легко придумала образи, знайшла різні рішення для здійснення своїх задумів. Отримані малюнки були максимально різні тематичні.	Високий
2 бали	Дитина досить швидко придумала різні образи. Але багато отриманих малюнків ставилися до однієї теми (наприклад, особа людини та ін.)	Середній
1 бал	Дитина придумала мало різних малюнків, отримані малюнки були з одного-двох тематичних класів	Низький

На основі аналізу результатів за даним показником можна зробити висновок, що високий рівень – у 30% дітей, ці учні досить багато придумали

малюнків, причому більшість малюнків відрізнялися тематично; середній рівень – (45%), придумані малюнки були схожі за темами, низький рівень – 25% учнів проявили себе недостатньо, придумали мало образів і малюнків, а отримані малюнки були схожі за темами.

2. Методика «повторювані фігури» (методика Е. Торренса, адаптована А. Вороніним).

Мета: визначити гнучкість мислення, здатність швидко і легко знаходити нові рішення, здатність швидко перебудовуватися з однієї ідеї на іншу оперативно змінювати напрямок для вирішення будь-якої проблеми.

Допоміжний матеріал являє собою одні і ті ж фігури на білому аркуші паперу, олівці кольорові і простий, фломастери, кольорові ручки, воскові крейди.

Порядок проведення. Перед початком роботи створити сприятливу атмосферу. Діти не повинні знати, що їх діагностують. Просто, в звичайному робочому режимі виконувати завдання. Поставити перед дітьми бланк з недомальованою картинкою (однаковими фігурами). Необхідно домалювати їх, обов'язково включаючи запропоновані елементи в контекст, намагаючись не виходити за обмежувальні рамки малюнка. Домальовувати можна що завгодно і як завгодно, бланк при цьому можна обертати. Після того, як робота виконана, необхідно дати малюнкам назву, яку слід підписати в рядку під кожним із зображенням. Можна також написати особливості намальованого предмета або явища, функцію, яку виконує якийсь предмет. Пропонується домалювати незакінчені фігурки, постаратися придумати цікаві, несхожі, різноманітні сюжети.

Порядок оцінювання. Показник гнучкості мислення необхідно оцінювати саме через здатність по максимуму висувати різноманітну кількість ідей, а також здатність дитини легко переходити від одного завдання до іншого, використовувати на свій розсуд, та різні шляхи для вирішення завдання або проблеми. Іноді показник гнучкості мислення оцінюють також і в ставленні до швидкості, тому що саме в даних показниках може спостерігатися максимальна кількість висунутих дитиною ідей, застосування різних прийомів, технік,

способів і можливостей для виконання завдання. Тому малюнки слід оцінювати за показниками, наскільки були різноманітні ідеї, наскільки несхожі малюнки один на одного, чи використані різні матеріали, техніки, прийоми для виконання завдання.

Таблиця 2.5.

Обробка та інтерпретація результатів за діагностичним завданням «повторювані фігури» (методика Е. Торренса, адаптована А. Вороніним)

<i>Бал</i>	<i>Характеристика дій</i>	<i>Рівень</i>
3 бали	Дитина поставила перед собою завдання, загальна кількість перетворених і несхожих один на одного малюнків, вміння перебудуватися з однієї ідеї на іншу, несхожість з іншими учасниками.	Високий
2 бали	Дитина виділяє головне, ставить перед собою завдання, але деякі з малюнків мають щось спільне, тематику, вид, а також більше часу потрібно, щоб перейти від однієї ідеї до іншої.	Середній
1 бал	Малюнки не оригінальні, схожі один на одного, перетворення мінімальні. Потрібно багато часу, щоб придумати новий образ.	Низький

Оцінивши результати за даним показником виявилось, що високий рівень – у 20%. Ці діти поставили перед собою завдання, легко перемикалися з одного зображення на інше, знайшли альтернативні рішення поставлених завдань. Середній рівень у 40% дітей. Більше часу було потрібно на перелаштування від одного зображення до іншого. Отримані малюнки були схожі один на одного, мають загальну тематику. Низький рівень – 40% учнів, які мінімально виконали перетворення, їм знадобився значний час на виконання завдання. Не всі малюнки були домальовані.

3. Методика «Діагностика рівня гнучкості мислення» (Д. Богоявленський)

Мета: здатність швидко і легко знаходити нові рішення, що проявляється в умінні знаходити альтернативні стратегії вирішення проблем.

Матеріал: 12 малюнків в квадратах, кольорові олівці, фломастери, воскова крейда.

Порядок проведення. Перед початком виконання завдання, необхідно створити сприятливі умови, емоційну рівновагу, сконцентрованість на виконанні завдання. Діти повинні бути спокійні, без емоційних потрясінь. Якщо завдання виконується в школі, то бажано на перерві запропонувати зайнятися спокійними іграми або просто спілкуванням. Заздалегідь провітрити приміщення. Потім запропонувати дітям за 25 хвилин намалювати на аркуші паперу таку незвичайну картинку, яку ніхто інший не придумає. Не можна перестрибувати безладно з одного квадрата на інший, необхідно працювати в квадратах по порядку. Потрібно створити картинку використовуючи лінію і фігуру всередині квадрата як складову. Малювати можна в будь-якій частині квадрата, в залежності від задумки. Можна використовувати різні кольори, щоб картинка виглядала жвавіше і цікавіше. Коли робота в квадратах буде закінчена, необхідно дати назву.

Таблиця 2.6.

*Обробка та інтерпретація результатів за діагностичним завданням
«діагностика рівня гнучкості мислення»*

<i>Бал</i>	<i>Характеристика дій</i>	<i>Рівень</i>
3 бали	Загальна кількість перетворених малюнків, велика кількість змін поза і всередині допоміжної фігури.	Високий
2 бали	Перетворення малюнків було тільки всередині допоміжної фігури, а загальна кількість перетворених малюнків велика кількість.	Середній
1 бал	Образ не сприйнятий, якість виконаної роботи низька, перетворення були поза допоміжною фігурою. Результативність низька.	Низький

Таким чином, високу здатність до гнучкості мислення проявили 20% учні, вони виконали найбільшу кількість перетворених малюнків, а також змін у додаткових фігурах. Середній рівень у 50% учнів, вони виконали перетворення тільки всередині додаткових фігур, а загальне число перетворених малюнків

недостатньо високо. Низький рівень – у 30% учнів, які виконали перетворення картинок неоригінально, дуже мало перетворень. Вибір прийомів примітивний, що не відрізняються різноманітністю. Також учні постійно зверталися до вчителя за допомогою.

Діагностичні завдання за показником продуктивність мислення:

1. Методика «Завершення фігури» (П.Торренс).

Мета: дослідити здатність у дітей молодшого шкільного віку до генерування великої кількості ідей.

Матеріал: аркуш білого паперу, на якому зображені десять незакінчених фігур, ручка, кольорові олівці, простий олівець.

Порядок проведення: розсадити дітей один від одного. Одна дитина за столом. Потім роздати листи, на яких зображені незакінчені фігури. Запропонувати дітям домалювати незакінчені фігури, а так само придумати назву до кожного малюнку. На виконання даної роботи відводиться 10 хвилин.

Оцінюється дане завдання за кількістю варіантів вирішення різноманітних проблем і продуктів діяльності. Яка кількість малюнків дитина встигла домалювати. Наскільки незвичайні ідеї. Загальноприйняті предмети (явища) намальовані, або ж намальовано щось невпізнанне, рідкісне.

Таблиця 2.7.

*Обробка та інтерпретація результатів за діагностичним завданням
«Завершення фігури» (П. Торренс)*

<i>Бал</i>	<i>Характеристика дій</i>	<i>Рівень</i>
3 бали	У роботі дитина домалювала всі десять фігур, всі фігури вийшли цікавими, незвичайними, несхожі один на одного. Дитина застосувала різні засоби для виконання завдання.	Високий
2 бали	Продуктивність недостатньо висока. Образи недостатньо різноманітні, є фігури схожі одна на одну. Для виконання даного завдання дитина користувалася в основному тільки кольоровими олівцям.	Середній
1 бал	Деякі малюнки були незакінчені або повторюється один і той же малюнок кілька разів. При виконанні	Низький

	завдання дитина застосовувала тільки простий олівець або кулькову ручку.	
--	--	--

Проаналізувавши результати за даним показником можна стверджувати, що високий рівень-у 30% учнів. Ці діти домалювали всі десять фігур, а самі ж фігури були виконані неординарно, малюнки не загальноприйняті, в роботі застосовувалися різні засоби. Середній рівень у 45% учнів. Ці діти недостатньо продуктивно виконали завдання, фігури були об'єднані загальною тематикою, а для виконання малюнків діти застосовували один з видів матеріалів, наприклад тільки кольорові олівці. Низький рівень у 25% учнів. Цим дітям не вдалося закінчити всі фігури, не всі були перетворені, тематично багато малюнків повторювалися, наприклад особа людини або морда тварини, повторювалися в декількох фігурах. У колірному рішенні теж не спостерігалось оригінальності, багато малювали простим олівцем.

Діагностичні завдання за показником розробленість ідеї:

1. Методика «Створюємо зображення з цифр і фігур» (А. Савенков).

Мета: дослідити здатність детально, творчо розробляти існуючі ідеї і малюнки, здатність яскраво проявляється в деталізації і подробиці виконаної творчої роботи.

Матеріал: аркуш білого паперу, на якому зображені цифри «2» і «8», а також букви «Ж», «М», простий і кольорові олівці.

Порядок проведення: Перед початком виконання завдання необхідно створити сприятливу психологічну атмосферу. Загадати загадки про букви і цифри. Далі пропонується придумати і домалювати на аркуші паперу цифри і букви так, щоб вийшли зображення будь-яких предметів або живих істот. Також можна придумати свої букви або цифри і домалювати їх. Виконувати роботу необхідно приділяючи велику увагу деталям, щоб вийшов дуже незвичайний малюнок. Оцінюється дане завдання за кількістю перетворень і деталізації малюнків. Щоб малюнок був докладний.

Таблиця 2.8.

*Обробка та інтерпретація результатів за діагностичним завданням
«Створюємо зображення з цифр і фігур» (А. Савенков)*

<i>Бал</i>	<i>Характеристика дій</i>	<i>Рівень</i>
3 бали	В роботі учень допрацював всі запропоновані цифри і букви, малюнки вийшли цікавими, незвичайними, багато використаних деталей. Також учень придумав свої цифри або букви і їх видозмінив, допрацював.	Високий
2 бали	Дитина допрацювала всі запропоновані цифри і букви, малюнки вийшли цікавими, але недостатньо багаті деталями.	Середній
1 бал	Дитині не вдалося допрацювати всі запропоновані цифри і букви, отримані малюнки прості, з малою кількістю деталей.	Низький

Аналіз результатів за даним критерієм показав, що високий рівень у 25% дітей, які виконали завдання приклавши максимум зусиль, детально розробили свої малюнки. Учні придумали свої букви і цифри, перетворили їх максимально, додаючи нові елементи. В результаті перетворень вийшли цікаві предмети і тварини. Середній рівень у 50% учнів. Ці діти допрацювали і змінили запропоновані букви і цифри, але змін і деталей недостатньо. Низький рівень у 25% учнів, яким не вдалося допрацювати всі запропоновані букви, а отримані малюнки прості, з мінімальними змінами.

Робимо висновок про те, що на високому рівні розвиненості креативних здібностей 20 % учнів, на середньому рівні – 50 %, на низькому рівні – 30 %. Таким чином результати вийшли не найвищими, але і не низькими, що говорить про середній рівень сформованості креативних здібностей молодших школярів.

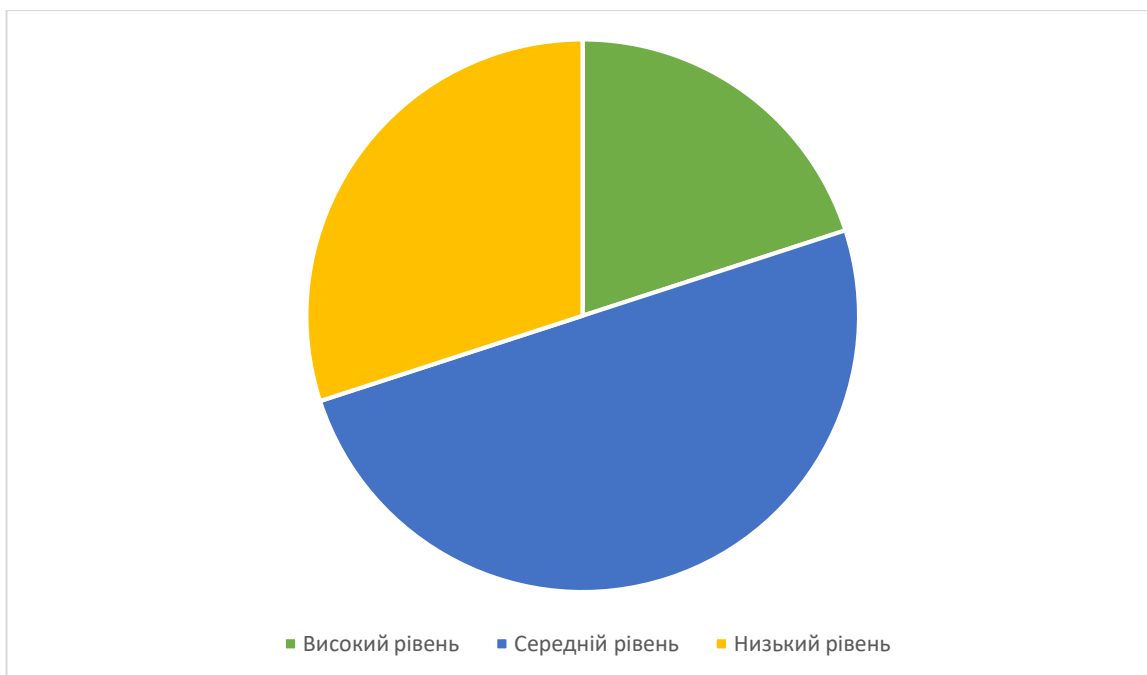

Рис. 2.1. Підсумкова діаграма вихідного рівня сформованості креативності дітей молодшого шкільного віку (в %)

Підсумовуючи вищевикладені результати, можна підтвердити наступне: у дітей молодшого шкільного віку переважає недостатньо високий рівень розвиненості креативних здібностей. У основної частини молодших школярів рівень розвиненості творчих здібностей відповідав низькому або середньому рівням.

Результати діагностики показали:

- за показником оригінальність мислення – більша частина учнів відчувала утруднення при виконанні завдань, в яких потрібно було придумати нові, оригінальні малюнки, несхожі на загальноприйняті. Завдання сприймали пасивно, а мислили інертно;
- за показником гнучкість мислення – учні розуміли суть завдання, але багато хто не міг швидко включитися в роботу, придумати образи, деякі учні бачили альтернативні шляхи вирішення проблеми і вибирали найбільш вдалий з них, проявляли незалежність, варіативність пошуку вирішення проблеми;
- за показником – продуктивність мислення більша частина учнів відчували труднощі в переході від однієї ідеї до іншої. Творчий продукт мав

незавершений вигляд. Інша частина дітей у творчому продукті мав завершений вигляд, але мало малюнків виконали. Лише деякі учнів придумали максимальну кількість малюнків, які відрізнялися оригінальністю;

- за показником розробленість ідеї – образи у більшій частині дітей цікаві, але не опрацьовані. Менша частина учнів представили незвичні образи, приділили велику увагу деталям.

Підсумовуючи, слід зазначити, що отримані дані після обробки результатів діагностичних завдань підтвердили актуальність поставленої проблеми і були враховані при теоретичному обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов, забезпечення яких спрямовані на розвиток креативності дітей молодшого шкільного віку.

2.2. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов розвитку креативності молодших школярів в образотворчій діяльності

Для оптимального розвитку креативності молодших школярів у образотворчій діяльності слід створити відповідні умови. Створення оптимальних організаційно-педагогічних умов залежить від учителя, роль якого у даному процесі не обмежується лише забезпеченням психологічного клімату, але й полягає в тому, щоб активно посприяти дитині у розвитку її креативності.

Поняття «умова» ми визначаємо як «необхідну обставину, яка уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє розвитку чомусь» (*Великий тлумачний словник*, 2008). У контексті нашого дослідження – розвитку креативності учнів початкової школи в образотворчій діяльності.

Науковець Дж. Гілфорд стверджує, що «розвиток креативності стане можливим, якщо будуть створені основні умови, а це: створення сприятливої атмосфери для розвитку креативності; уникнення критики дитини; забезпечення вільного розвитку різноспрямованого мислення; збагачення середовище дитини різними, новими для неї, об'єктами для розвитку її цікавості; допомога у формулюванні оригінальних ідей; забезпечення можливості для використання нових ідей на практиці; показ особистого прикладу креативного підходу до вирішення проблеми» (Гілфорд, 2017).

Психолог В. Дружинін зазначає, що «для розвитку креативності необхідні такі умови: не обмежувати свободу поведінки; застосовувати форми, методи та прийоми для розвитку креативного мислення; створити умови, щоб наслідувати творчі взаємовідносини» (Дружинін, 2005).

Узагальнення результатів аналізу психолого-педагогічних досліджень дозволило визначити організаційно-педагогічні умови, сприятливі для розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку у образотворчій діяльності.

Зокрема, до *внутрішніх умов* розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку у образотворчій діяльності ми відносимо: психофізіологічні особливості (розвиток мовлення, сформованість наочно-образного, образно-

схематичного мислення, достатній рівень розвитку творчої уяви, образної, довільної та смислової пам'яті); соціальні особливості (готовність до впливу дорослих; оволодіння нормами та правилами поведінки; засвоєння способів навчання та пізнання навколишньої дійсності); інтелектуальний, емоційний та практичний досвід.

Зовнішніми умовами розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку у образотворчій діяльності є:

- створення креативного освітнього середовища для образотворчої діяльності молодших школярів;
- оволодіння молодшими школярами поняттями образотворчого мистецтва в контексті пізнання законів природи;
- розширення можливостей креативності учнів початкових класів у процесі використання нетрадиційних художніх технік.

Розглянемо їх детальніше.

2.2.1. Створення креативного освітнього середовища для образотворчої діяльності молодших школярів

Творче середовище характеризується Л. Корольовою як «середовище, що відрізняється високою внутрішньою вмотивованістю до діяльності, емоційним підйомом, позитивним, оптимістичним настроєм, повагою до людської думки. Таке середовище впливає на активність в освоєнні і перетворенні навколишнього світу, відкритість, свободу суджень і вчинків, орієнтацію особистості на саморозвиток, самореалізація. У зв'язку з цим творче середовище, що визначає характер взаємодії суб'єктів освіти, є необхідним компонентом здоров'язбережувального освітнього середовища, що забезпечує емоційний комфорт учнів» (Корольова, 2013).

Корекція в класі просторового середовища, сприятливого для розвитку креативності молодших школярів в образотворчій діяльності передбачає збагачення середовища матеріалами, необхідними для творчості, оформлення виставок репродукцій художників і дитячих робіт, тощо.

При формуванні креативної уяви предметне середовище повинно організовуватись не лише з урахуванням різноманіття, а й особливого забезпечення простору, яке дає дітям можливість уявляти, придумувати, творити. Останнє відіграє важливу роль у формуванні креативної уяви і може бути забезпечене за рахунок введення в його навколишню сферу маловідомих і нестандартних предметів, які можна використовувати по-різному в залежності від обставин.

Учитель повинен докладати максимальних зусиль, щоб урок образотворчого мистецтва був цікавим, яскравим і захоплюючим для молодших школярів. Цьому сприятимуть репродукції картин художників, мультимедійні презентації та бесіди на художню тематику. Відвідування музеїв і виставок, участь в різних заходах розвивають естетичні якості учнів, формують їх художній смак.

Основними принципами створення креативного середовища виступають:

- природовідповідності – обліку типологічних психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку;
- наступності і перспективності, що підкреслюють пропедевтичне значення початкової освіти для формування готовності до подальшого навчання і реалізують міжпредметні і внутрішньопредметні зв'язки в змісті освіти;
- інтеграції навчання, розвитку і виховання, що визначає необхідність використання засобів конкретного навчального предмета для соціалізації школяра, розвитку його соціальної культури, а також відповідних практичних умінь;
- наочності – широкого використання зорової, слуховий і зорово-слухової наочності,
- свідомості та активності, спрямований на активізацію творчого потенціалу учня;
- гуманізації навчання і виховання, де учень розглядається як вільна і духовна особистість, що має здатність до самовизначення і саморозвитку;
- життєво-експозиційний принцип, що утворює естетичне оточення школяра.

До створення креативного середовища для учнів на заняттях образотворчого мистецтва включаємо: зацікавленість; готовність до відповідей на поставлені питання; готовність вирішувати поставлені педагогом навчально-творчі завдання і відкривати світ образотворчого мистецтва; творча фантазія, вміння інтерпретувати побачене, бажання внести своє індивідуальне в рішення загальних завдань пропонованої творчої натурної постановки або тематичного завдання; схильність до аналізу власних помилок, вміння їх бачити і виправляти, тривалість роботи над постановкою і вдосконалення результатів своєї творчої діяльності (удосконалення технічних можливостей в малюнку і живопису, виправлення помилок у вже намальованому); мовна активність – аналіз допущених помилок, обговорення постановки (її композиційних, колірних і формотворчих особливостей) усіма учнями.

В якості науково-методичного забезпечення креативного середовища для образотворчої діяльності молодших школярів нами виділені наступні положення:

- створення на уроках і заняттях комфортної обстановки за рахунок високої організації умов навчання: спеціального обладнання, проведення занять в нечисленних групах, включення в інтер'єр класу і школи природних об'єктів (квіти, живий куточок і т. п.);
- чіткість, компактність і стислість навчального матеріалу;
- логічна взаємообумовленість, взаємопов'язаність матеріалу інтегрованих предметів на кожному етапі уроку;
- велика інформативна ємність навчального матеріалу, використовуваного на уроці;
- використання інтегративних занять із залученням інших видів мистецтва, літератури, історії, географії та ін.;
- використання на уроках ігрових моментів і дидактичних ігор;
- планування занять по блоках, об'єднаних спільною метою в розвитку креативності;
- наявність матеріальних умов – організація художньо-творчих осередків, підбір якісних репродукцій, слайдів, художньо-розвиваючих ігор, набір записів музичних творів. Створення педагогом атмосфери захопленості, зацікавленості мистецтвом для розкриття креативності кожної дитини.

Розробники теорії навчання наголошують на основних правилах, які сприяють формуванню в класі атмосфери креативного розвитку:

- вчитель повинен демонструвати учням «живі думки»; не виступати в якості передавача готової інформації, а бути людиною, яка знає, як здобуваються знання;
- учні не отримують знання в якості готового продукту, а лише це через колективне формулювання міркувань, на основі існуючих умінь та навичок, попереднього досвіду роботи;
- основна мета уроків не гонитва за високими показниками, а забезпечення

такої педагогічної ситуації, яка буде сприятливою для створення нової думки.

Гармонійність креативного освітнього середовища забезпечується: підбором нових, оригінальних форм, методів і засобів навчання, розробкою комплексу творчих завдань для учнів, які спрямовані на розвиток креативної уяви, креативного мислення та креативної грамотності.

Активні методи розвитку креативності у дітей молодшого шкільного віку:

- проблемні ситуації (постановка проблемних ситуацій для активізації зусиль учнів з вирішення відповідного протиріччя, в результаті діти активно включаються в діяльність, що позитивно впливає на розвиток творчої активності, уяву);
- використання форм інтерактивного навчання або їх елементів: «методу проєктів», «мозкового штурму», «інтерв'ювання різних персонажів»;
- метод дослідницького вчення (забезпечення організації пошукової творчої діяльності дітей щодо вирішення нових для них проблем);
- групова і парна робота (організація взаємодії групи дітей при виконанні завдання або вирішенні проблеми);
- театралізація (елементи театралізації використовують для того, щоб діти занурилися в ситуацію, це ефективний шлях до розширення словникового запасу дітей молодшого шкільного віку, подолання ними скутості, страху перед публічним виступом, розвитку емоційно-вольової сфери);
- метод проєктів (самостійна творча робота учнів, виконана під керівництвом вчителя);
- метод евристичних питань (здійснення частково-пошукової діяльності з пошуку відповідей на ряд проблемних запитань, підготовлених педагогом).

Особливу увагу варто приділяти використанню комплексних завдань, з метою розвитку креативності у дітей молодшого шкільного віку у процесі образотворчої діяльності:

1. Для розвитку *оригінальності* мислення, необхідно розвивати здатність мислити нешаблонно, формувати ступінь залученості в творчий процес – силу емоційних відгуків на творче завдання, що відбивається в творчому продукті, підкреслюючи його оригінальність. Розвивати здатність до активізації свого творчого потенціалу – використання уяви. Навчити дітей не боятися виражати свої думки, висувати різні на перший погляд смішні ідеї.

2. Для розвитку *гнучкості мислення*, необхідно розвивати вміння придумувати якомога більше ідей, образів, розвивати навички організації самостійної творчої діяльності, оперативний вибір прийомів у вирішенні поставленої творчої задачі, націленість на результат. Познайти з різними видами образотворчої діяльності, що в значній мірі полегшить дітям завдання у виборі виразних засобів і матеріалів.

3. Для розвитку *продуктивності мислення* необхідно розвивати здатність до генерування великої кількості ідей. Не зациклюватися на одному об'єкті, а легко переходити до вирішення нового завдання, створювати якомога більше продуктів, ідей, братися за новий проект і його модифікувати. В якійсь мірі необхідно навчити дитину вміти сконцентруватися на виконанні роботи, тому що тільки так можливо перемикатися з однієї ідеї на іншу. А для розвитку кругозору, багатой уяви, необхідно постійно поповнювати «скарбничку» знань, образів, технік малювання.

4. Для розвитку *розробленості ідеї* необхідно познайти з різними техніками малювання, навчити бачити деталі, які спочатку не видно. Досліджувати об'єкти з різних сторін і властивостей, перетворювати продукт в інший, максимально відмінний від оригіналу. Чи не зациклюватися на загальноприйнятих образах, а самому змінити об'єкт максимально можливими способами.

Важливу роль у розвитку креативності молодших школярів у процесі образотворчої діяльності відіграє наслідування учнями креативної діяльності вчителя, який повинен володіти креативною уявою й мисленням, розвиненими почуттями та високим рівнем працездатності.

Е. Торренс першим помітив, що причиною гальмування креативної діяльності учнів є неправильна позиція вчителя. Таким чином, він виробив вимоги щодо поведінки для вчителів, щоб вони могли допомогти дітям розвинути креативне мислення: відкритість запитань учнів. Учитель повинен слухати навіть дивні, на його думку, питання й адекватно реагувати на них; незвичайні ідеї, які виникають у ході заняття, вчитель повинен підтримати, не критикувати; давати дітям відчуття, що кожна ідея є важливою і цінною; час від часу не оцінювати, щоб не осуджувати роботу учнів, оскільки процес пошуку сприяє появі оригінальних ідей; оцінка ідеї повинна завжди бути обґрунтована. Учитель повинен точно визначити, що дана ідея є цікавою і що вона приносить позитивні наслідки (Торренс, 2008).

Дотримання цих вимог поєднанні з відповідною розвивальною атмосферою в класі, де вчитель є координатором уроку, готовий допомогти кожній дитині, – зміцнює віру в можливості учнів.

2.2.2. Оволодіння молодшими школярами поняттями образотворчого мистецтва в контексті пізнання законів природи

Підкреслюючи величезний педагогічний потенціал природного середовища, з якого можна черпати арсенал прийомів для виховання і розвитку креативності особистості учня, можна сказати, що в природі вже давним-давно все є, необхідно лише зрозуміти її секрети і використовувати їх у своїй педагогічній діяльності.

Природу як джерело краси розглядав В. Сухомлинський, який вважав, що саме через неї лежить шлях залучення молодших школярів до духовної культури. Освітній процес в початковій школі, за словами педагога, повинен бути заснований на збагаченні досвіду дитини образами природи. Подорож в природу і приклади з природи є тими уроками мислення, які впливають на емоційний світ особистості, впливають на творчість дитини, пропонуючи різноманіття ідей для

розуму, інформацію для пізнання, осмислення, набуття досвіду, в тому числі і художнього (Сухомлинський, 1974).

Креативне вираження в процесі образотворчої діяльності неможливе без знання елементарних понять в галузі образотворчого мистецтва і без елементарних художніх умінь. Необхідність засвоєння молодшими школярами основних понять образотворчого мистецтва, таких як форма, композиція, контраст, ритм, гармонія і т. д., які універсальні і для інших видів мистецтва і є базою для художньої діяльності і креативності учнів, відзначають В. Кузін, Н. Ростовцев, Г. Сухорукова та ін. Розділяючи позицію вчених, вважаємо, що легше і ефективніше знайомити молодших школярів з поняттями образотворчого мистецтва в безпосередній близькості до природного оточення дітей, доступного для їх сприйняття і розуміння, тобто до природи.

Акцентуючи увагу учнів на природних об'єктах, вчитель може пояснювати поняття образотворчого мистецтва, в процесі їх сприйняття і спостереження за ними за допомогою виділення характеристик цих об'єктів.

В основі цілісної композиційної побудови будь-якої художньої роботи лежать об'єктивні закони природи, які дозволяють пояснити наше фізичне буття, орієнтацію в просторі, фізичні реакції на вплив середовища, біологічні потреби. Закони природи знаходять своє відображення в мистецтві, оскільки на їх основі вироблені естетичні категорії гармонії, досконалості, симетрії та ін.

1. Одним з основних законів природи є закон *гравітації*, тобто всесвітнього тяжіння. Він пояснює симетричність будови живих організмів (необхідність рівноваги), їм обґрунтовують закони руху і небесної механіки. У мистецтві законом гравітації визначається роль вертикалі, горизонталі і діагоналі в композиції; він обумовлює необхідність рівноваги, значення симетричних форм, поняття верху і низу в картині та ін.

2. Наступний закон – це закон *прямолінійного поширення світла* в природі. Завдяки певним функціям мозку і органів чуття людина бачить світло, розрізняє кольори, форми предметів і сприймає їх просторово, звідси виникають закони перспективи, поняття колірної контрасту, тіні і півтіні та ін.

3. У природі діє «закон економії», за яким природа в результаті процесу еволюції і природного відбору завжди вибирає економні рішення.

Дослідження біологічних форм показало спорідненість і повторення одних і тих же простих форм у величезному різноманітті складних форм у світі. Думка про те, що в основі життя лежать прості стереометричні освіти, зустрічається ще в працях античних філософів (Платона, Евкліда та ін.), а також вчених епохи Відродження (Л. Пачолі та ін.), художників і мистецтвознавців ХІХ–ХХ століть (П. Сезан, Р. Арнхейм).

4. *Статика і динаміка* – стан, властивий фізичним тілам. Принципи статичної і динамічної враховуються в побудові композиції. Перспективна побудова зображення обумовлено будовою органів зору, сприйняттям відносної величини предметів на відстані, бо «просторове бачення – це бачення вимірювальне», як пише А. Самойлов.

5. *Ритм* – найважливіший засіб організації художнього твору. Все, що рухається, розвивається, функціонує в природі і в людській діяльності, підпорядковано ритму: ритм биття серця, частота дихання, чергування дня і ночі, припливів і відливів, зміні пір року і т.д. ритмічна зміна різних відчуттів викликає позитивні емоції. Та ж потреба в ритмічності життя лежить в основі контрасту, заснованого на посиленні зорових імпульсів в зонах мозку; чим сильніше імпульс, що впливає на органи чуття, тим більш різкий контраст форм предметів у творі мистецтва (наприклад, гострокутних і заокруглених).

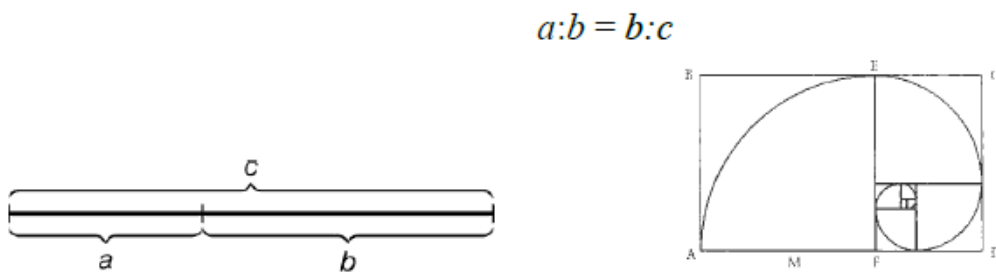
6. *Закон пропорції*. Все існуюче в природі, що сприймається оком людини характеризується величиною і формою в єдності цих складових. Неважко помітити, що природа завжди створює щось цілісне, чи то дерево, риба, собака або людина, коли не можна щось відняти або додати, не порушивши цілісності. Ціле завжди складається з частин. Частини різної величини знаходяться в певному відношенні один до одного і до цілого. Це і є пропорції.

Пропорційні взаємозалежності ведуть до симетрії, ритму, до гармонії і краси. Симетрію в природі вважають прагненням матерії до стійкості. У природі,

як зазначав Луї Пастер, дотримується якийсь таємничий баланс симетрії і асиметрії.

7. *Математичні закономірності композиції. Золотий переріз.* Ще в Стародавній Греції вчені шукали числове вираження всього суцього в світі, намагаючись математично обґрунтувати ідею його єдності, і стверджували, що в основі світобудови лежать симетричні геометричні форми. Ці вчені встановили, що Математичні пропорції лежать і в основі музики (відношення довжини струни до висоти тону, відносини між інтервалами, співвідношення звуків в акордах, що дають гармонійне звучання).

Золотий перетин - це пропорційний поділ відрізка на нерівні частини, при якому весь відрізок так відноситься до більшої частини, як сама велика частина відноситься до меншої, або, іншими словами, менший відрізок так відноситься до більшого, як більший до найдовшого відрізка (рис. 2.2.):

Закон золотого перетину можна спостерігати в пропорціях людського тіла, це відноситься до довжини фаланги пальців, співвідношенню довжини передпліччя і довжини долоні, довжини плеча і довжини передпліччя і т. п.

Спільна робота вчених у сферах ботаніки і математики дозволила з'ясувати, що в розташуванні листя на гілці, насіння соняшнику, шишок сосни простежується закон золотого перетину. Дослідники проявів золотого перетину в рослинному світі прийшли до висновку, що він панує в деяких процесах, що відбуваються в живій природі (так, наприклад, павук плете павутину по спіралі, ураган закручується спіраллю).

Предметний світ виходить з тих же основоположних законів природи, будучи одночасно і відображенням, і продовженням світу природи. Створюючи свій предметний світ, людина свідомо чи несвідомо використовує її форми і

конструкції. Підтвердженням тому є створення людиною знарядь праці, які П. Флоренський розглядав як своєрідне продовження функціональних органів людського тіла, що підсилює природні здібності людини (молот діє немов кулак, пальці – немов граблі, серце – немов насос, судини – немов труби).

Створена була нова наука біоніка для вирішення інженерних завдань на основі використання принципів дії живих систем, біологічних процесів, біологічних форм.

Принципи розвитку форм живої природи застосовувалися здавна в архітектурі для створення економічних і гармонійних споруд, які добре вписуються в природне середовище і узгоджуються з потребами людей.

У процесі своєї життєдіяльності людина співвідносить сили природи зі своїми можливостями і створює матеріальний і духовний світ навколо себе і для себе в формах, упорядкованих щодо його сприйняття і освоєння.

Отже, підсумовуючи дані про формоутворення в природі, можна зробити наступний висновок: існуючі закони розвитку природних систем проявляються в образотворчому мистецтві, тому в контексті вищевикладеного вважаємо за необхідне пояснювати молодшим школярам основні поняття і закономірності образотворчого мистецтва і вивчати їх з ними безпосередньо у процесі сприйняття і спостереження за природою та її об'єктами та явищами, а в поясненні суті понять образотворчого мистецтва відштовхуватися від природних законів розвитку природи.

2.2.3. Розширення можливостей креативності учнів початкових класів у процесі використання нетрадиційних художніх технік

Результати констатуючого дослідження показали, що у молодших школярів недостатньо сформовані основні художні вміння, і це заважає відображати в композиціях свої задуми. В результаті в учнів може згасати інтерес до образотворчого мистецтва і бажання креативити через використання

художніх засобів У цьому випадку можуть допомогти нетрадиційні художні техніки.

В образотворчому мистецтві під *технікою* розуміється сукупність спеціальних навичок, способів і прийомів, за допомогою яких створюється художній твір. Поняття техніки пов'язано з питанням про найбільш раціональне використання художніх можливостей тих чи інших матеріалів при передачі особливостей предметів в ліпленні, моделюванні тощо. Під технікою розуміють ще досконалість виконання робіт, засноване на вивченні всіх сторін мистецтва і на вмінні автора застосовувати ці знання на практиці. Сучасні художники різних напрямків роблять акцент на важливості техніки в мистецтві.

У зв'язку з цим вважаємо, що доцільно в роботі з молодшими школярами шукати різноманітні прийоми створення зображення, по-різному застосовуючи художні техніки, і обов'язково разом з учнями знаходити найбільш вдалі варіанти використання тієї чи іншої з них для певного художнього образу. Такий підхід забезпечує появу нових нетрадиційних художніх технік і їх ефективне застосування в навчальному процесі.

Розвиток образотворчого мистецтва протягом багатьох століть, поява нових матеріалів і постійне прагнення художників до експериментування сприяли появі нових художніх технік, які називаються *нетрадиційними*. Більш широке застосування в художній практиці допомагає популяризувати дані техніки, і з часом їх перестають відносити до категорії нетрадиційних. Матеріали, з якими експериментує учень, виконують функцію стимулу, що сприяє самостійному народженню нових способів зображення, нових технік, що є дуже цінним в рамках навчання на основі особистісно-орієнтованого підходу.

Ми виділяємо такі особливості використання нетрадиційних художніх технік:

- *простота матеріалів*, які використовуються в роботах із застосуванням даних технік (в дитячій творчості можна успішно використовувати різні матеріали – папір різної фактури і призначення (журнали, газети, обрізки шпалер, пакувальний папір і т. д.), природні барвники (на основі фруктів і

овочів), вторинні матеріал та ін., які дозволяють домогтися цікавих ефектів);

- *можливість творити без спеціальних художніх інструментів*, наприклад без мольберта, пензликів, ножиць, можна малювати за допомогою пальців і долоньок, працювати в техніці рваної аплікації та ін., обходячись без спеціальних прийомів;
- *легкість засвоєння технік*. При традиційному навчанні освоєння прийомів зображення відбувається шляхом їх послідовної передачі від вчителя до учнів протягом певного часу; нетрадиційні ж художні техніки дозволяють молодшим школярам виступати відразу і носіями і творцями нових прийомів, оскільки сам учень може винайти в процесі експериментування нову техніку і продемонструвати її вчителю. Також учень може передати отриманий досвід своїм однокласникам, тобто виступати в ролі вчителя, для чого необов'язкова спеціальна і тривала художня підготовка;
- *універсальність* прийомів нетрадиційних художніх технік, які школярі можуть вільно переносити з одного виду художньої діяльності в інший (з малювання в ліплення і т.д.). Універсальність прийомів цих технік дозволяє їм самостійно експериментувати у вільній творчості;
- *швидкість* освоєння нетрадиційних художніх технік: від початку роботи до отримання готового продукту проходить іноді всього кілька хвилин;
- *широта і необмеженість творчого процесу* при застосуванні нетрадиційних художніх технік. Відсутність різних правил, спонукає учнів вільно творити, експериментувати, фантазувати, освоювати будь-які матеріали і отримувати радість і задоволення. Безумовно, при використанні молодшим школярем нетрадиційних технік педагогу доцільно приділяти увагу виразності зображення, розмовляти з учнем про різні ефекти в результаті використання тих чи інших прийомів для того, щоб домогтися краси і гармонійності створених образів.

Нетрадиційні художні техніки можна розділити за способом отримання зображення (Таблиця 2.9).

НЕТРАДИЦІЙНІ ПРИЙОМИ МАЛЮВАННЯ			
Відбитки фарбою (друкування)	Кляксографія	Робота зі свічкою, восковими олівцями	Тонування паперу
долонька палець листя жати́м папером картопля поролон монотипія акватипія	звичайне видування з трубочки набризк	малювання предметів і фону свічкою або восковими олівцями граттаж	чаєм на жатому папері олійними фарбами за допомогою води фарбою на зволоженому папері

На нашу думку, різні групи технік можуть ефективно впливати на розвиток складових креативності учня початкової школи. Так, використання техніки штампування, кляксографії, малювання долоньками дає зображення, які зацікавлюють школярів саме невизначеністю, недомовленістю і вимагають подальшого доопрацювання, домальовування олівцями, фломастерами та іншими інструментами, а значить, виникає інтерес («що це може бути?«), проявляється здатність генерувати нові ідеї («може бути це... а може вийти і те...») і втілювати їх («щоб вийшло задумане, домалюю деталі»), тобто. виникає бажання створювати красиве і здійснюються дії по реалізації цього бажання. Робота ж, яка включає кілька технік, вимагають не тільки творчості, а й аналізу їх, планування, передбачення кінцевого результату, залучення знання художніх матеріалів.

Для ефективності застосування нетрадиційних прийомів малювання важливо забезпечити такі умови: теми завдань повинні мати інтеграційну спрямованість (знаходитися на перетині різних сфер науки і мистецтва); необхідно створити відповідну творчу розвиваюче середовище (виставкова зона, належне оформлення приміщення, наявність необхідних матеріалів); передбачити діалогову форму спілкування (вчитель виступає поради́ником, експериментатором і просто партнером), колективні форми роботи,

використання казкових образів, музичний супровід. Даних умов необхідно дотримуватися як в процесі навчальної, так і позаурочної роботи. Головна мета при такому підході – сформованість креативної особистості молодших школярів.

Висновки до другого розділу

Результати, отримані на етапі констатувального дослідження дозволили зробити наступні висновки:

- за показником оригінальність мислення – більша частина учнів відчувала утруднення при виконанні завдань, в яких потрібно було придумати нові, оригінальні малюнки, несхожі на загальноприйняті. Завдання сприймали пасивно, а мислили інертно;
- за показником гнучкість мислення – учні розуміли суть завдання, але багато хто не міг швидко включитися в роботу, придумати образи, деякі учні бачили альтернативні шляхи вирішення проблеми і вибирали найбільш вдалий з них, проявляли незалежність, варіативність пошуку вирішення проблеми;
- за показником – продуктивність мислення більша частина учнів відчували труднощі в переході від однієї ідеї до іншої. Творчий продукт мав незавершений вигляд. Інша частина дітей у творчому продукті мав завершений вигляд, але мало малюнків виконали. Лише деякі учнів придумали максимальну кількість малюнків, які відрізнялися оригінальністю;
- за показником розробленість ідеї – образи у більшій частині дітей цікаві, але не опрацьовані. Менша частина учнів представили незвичні образи, приділили велику увагу деталям.

Виокремлено та теоретично обґрунтовано, що оптимальними організаційно-педагогічними умовами, що сприяють розвитку креативності молодших школярів у процесі образотворчої діяльності, є наступні: створення креативного освітнього середовища для образотворчої діяльності молодших школярів; оволодіння молодшими школярами поняттями образотворчого мистецтва в контексті пізнання законів природи; розширення можливостей креативності учнів початкових класів у процесі використання нетрадиційних художніх технік.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження нами були зроблені наступні висновки.

1. Проблема розвитку креативності учнів початкової школи у процесі образотворчої діяльності є гостроактуальною.

Шляхом теоретичного аналізу розкрито сутність поняття «творча креативність молодших школярів у процесі образотворчої діяльності» як саморозкриття і творчого самовияву «образу Я» – уявлень про себе, бажань, прагнень, думок, почуттів молодших у процесі створення і презентації художніх образів. Виділено етапи креативного самовираження: мотивація до нього особистості; розкриття своїх потенційних можливостей; пізнання самого себе і навколишньої дійсності в процесі творчої діяльності.

Встановлено, що процес креативності молодших школярів детермінується віковими особливостями: діти в такому віці переважно мотивовані до творчості і прагнуть реалізувати свої можливості в різних видах діяльності, серед яких особливого значення набуває образотворча.

2. Охарактеризовано потенціал образотворчої діяльності як засобу активізації креативності молодших школярів саме: художня діяльність є продуктивною образотворчою діяльністю, в якій вони відображають дійсність, висловлюють і втілюють своє ставлення до неї в процесі сприйняття і оцінки творів, отримання знань про мистецтво і створення художніх образів. Унікальність образотворчої діяльності як засобу креативності полягає в тому, що вона відповідає природним потребам молодших школярів і дозволяє реалізувати їх інтерес і бажання проявити себе в художній творчості, прагнення взаємодіяти з однолітками в співтворчості і спілкуватися на художні теми.

Встановлено, що неабияким потенціалом щодо дітей молодшого шкільного віку володіють такі види образотворчої діяльності, як малювання, ліплення, аплікація, художнє конструювання, кожен з яких має специфічний вплив на прояв креативності цих учнів.

3. Визначено критерії та показники розвитку креативності учнів початкової школи в образотворчій діяльності: мотиваційно-емоційний критерій (потреба в художньо-творчому самовираженні, інтерес до інтерпретації і створення художніх образів, спрямованість на емоційно-естетичний тип взаємодії з навколишнім світом); когнітивний (розуміння понять образотворчого мистецтва; усвідомлення виразності його засобів-кольору, композиції, форми, ритму, величини в створенні художнього образу, уявлення про різноманіття художніх технік і способів творчого самовираження); діяльнісно-результативний (експериментування з художніми матеріалами та інструментами; комбінування і створення нових технік і прийомів роботи, вміння втілювати власні задуми художніми засобами); комунікативний (позитивна взаємодія з іншими людьми в процесі співтворчості, вміння продуктивно обговорювати результати власної творчості і творчості інших, готовність представити свої художні роботи іншим).

Визначено рівні креативності учнів початкових класів у процесі образотворчої діяльності: високий, середній, низький

4. Згідно з результатами констатувального етапу дослідження зафіксовано недостатнє усвідомлення молодшими школярами виразних особливостей мови образотворчого мистецтва та її можливостей у власній креативності; недостатність досвіду творчого самовираження різними художніми засобами, матеріалами та інструментами у різних видах та у комплексній образотворчій діяльності. З'ясовано, що дані недоліки викликані відсутністю планомірного педагогічного супроводу розвитку креативності молодших школярів у процесі образотворчої діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О.Є. (2012). *Сутність поняття креативності: проблеми та пошуки. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: монографія*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка.
2. Бакушинский, А. В. (2015). *Художня творчість і виховання*. Київ.
3. Біла, І. М. (2014). *Психологія дитячої творчості*. Київ : Фенікс.
4. Богоявленская, Д. Б. (1997). *Основные современные концепции творчества и одаренности*. Москва : Молодая гвардия.
5. Богоявленская, Д. Б. (2012). *Психология творческих способностей: учебное пособие для студентов высших учебных заведений*. Москва : Академия.
6. Боровик, О. В. (2000). *Развитие воображения: методические рекомендации*. Москва : ООО «ЦГЛ «Рон».
7. *Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я*. (2008). Донецьк.
8. Выготский, Л. С. (1967). *Воображение и творчество в детском возрасте*. Москва.
9. Выготский, Л. С. (1991). *Воображение и творчество в детском возрасте: психологический очерк : книга для учителя*. Москва: Просвещение.
10. Выготский, Л. С. (2000). *Психология искусства*. Санкт-Петербург: Азбука.
11. Воронюк, І. В. (2003). *Психологічні особливості реалізації творчого потенціалу молодших школярів* (автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07). Київ.
12. Воронюк, І. В. (2003). *Психологічні особливості реалізації творчого потенціалу молодших школярів* (автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец.19.00.07.). Київ.
13. Галкина, Т. В. (1999). *Диагностика и развитие креативности. Развитие и диагностика способностей*. Москва: Наука.

14. Гилфорд, Дж. (2017). Концепция креативности как универсальной познавательной творческой способности. URL: <http://www.psychologiainfo.ru/logics-565-1>
15. Гнатко, М. М. (1996) *Психологічна діагностика обдарованості* : методичні рекомендації. Луцьк: ВВ МАНУ.
16. Гончаренко, С. У. (1988). *Педагогічний словник*. Київ.
17. Гончаренко, С. У.(2011). *Український педагогічний енциклопедичний словник*. Рівне: Волинський оберіг.
18. Гостилович, Т. К. (2007). *Образотворче мистецтво і художнє творчість як один з найважливіших засобів розвитку творчого мислення у молодших школярів*, 8.
19. Державний стандарт початкової загальної освіти від 21.02.2018 № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п> (дата звернення: 06.11.2018).
20. *Державний стандарт початкової освіти*. (2018). URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti>
21. Дронова, О. І. (2004). Через красу до творчості. Інтегрований підхід до організації образотворчої діяльності старших дошкільнят, 4.
22. Дружинин В. Н. (2005). Психология творчества. *Психологический журнал*, 26, 5.
23. Жукова, О. А., Стратілат В. Ф. (2016). Розвиток творчих здібностей дитини засобами образотворчого мистецтва (на прикладі аналізу змісту рубрик дитячої публіцистики). *Scientific Journal «ScienceRise»*. Тернопіль, 2/5(19).
24. *Закон України «Про освіту»*. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
25. *Закон України «Про повну загальну середню освіту»*. (2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
26. Захарюк, Н. Л. (2009). Проблемы развития творческих способностей учащихся начальных классов средствами искусства. *Вестник Бурятского гос. ун-та*, 1.

27. Зверева, І. Д. (2012). Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. Київ, Сімферополь: Універсум.
28. Зеленкова І. В. (2017). Молодший школяр як суб'єкт художньо творчої діяльності. *Педагогічна освіта і наука*, 3.
29. Ильин, Е. П. (2009). *Психология творчества, креативности, одаренности*. Москва: Питер.
30. Ильина, М. В. (2004). *Воображение и творческое мышление: психодиагностические методики*. Москва : Книголюб.
31. Іваненко, О. А. (2013). Методика діагностування сформованості здатності дітей дошкільного віку до художньо-творчої самореалізації на музичних заняттях в школах мистецтв. *Вісник Інституту розвитку дитини : збірник наукових праць НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія: Філософія, педагогіка, психологія*, 28.
32. Казакова, Т. Г. (2006). *Теория и методика развития детского изобразительного творчества: учебное пособие для студентов*. Москва : ВЛАДОС.
33. Калюжна, Ю. І., & Яновська Т. А. (2014). Особливості розвитку творчого потенціалу молодших школярів. *Наука і освіта*, 6.
34. Кардашов, В. М. (2007). *Теорія і методика викладання образотворчого мистецтва: навчальний посібник*. Київ : Видавничий Дім «Слово».
35. Колесник, Н. Є. (2007). *Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації художньо-технічної творчості учнів* (дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04.) . Житомир.
36. Колотило О. (2012). Вправи для розвитку асоціативності художньообразного мислення молодших школярів. *Мистецтво та освіта*, 4.
37. Концепція «Нова українська школа». (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf>
38. Концепція Нової української школи. (2018). URL: nus.org.ua

39. Корольова, Л. М. (2013). До проблеми розвитку креативності молодших школярів. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ, 1.
40. Корольова, Л. М. (2018). Креативне освітнє середовище – шлях до успішної педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів. *Молодий вчений*, 2 (54).
41. Котляр, В. П. (2003). Основи образотворчого мистецтва і методика художнього виховання дітей : навчальний. посібник. Запоріжжя : Просвіта.
42. Кравчунас, Б. К. (2002). Детское рисование как художественное творчество. Санкт-Петербург : «Аркада СПб».
43. Кремінь, В. Г. (2008). Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер.
44. Куріпка, В. І. (2006). Дидактичні ігри на уроках образотворчого мистецтва. *Початкова освіта*, 20, 17–19.
45. Кучерявий, О. Г. (1998). *Педагогіка і психологія дитячої творчості* (аспект самоформування вмінь організувати творчість дітей) : навчальний посібник. Київ : ІЗМН.
46. Любарт Т. (2009). *Психологія креативності*. Университетское образование. М.: Когито-Центр.
47. Максименко С. Д., Євтух М. Б., Цехмістер Я. В. & Лазуренко О. О. Психологія та педагогіка : підручник. Київ : Видавничий Дім «Слово».
48. Маслоу А. (2004). *Мотивация и личность*. М.: Едиториал.
49. Масол, Л. М. , Гайдамака, О. В. , Белкіна, Е. В. Калініченко, О. В. & Руденко І. В. (2006). *Методика навчання мистецтва у початковій школі* : посібник для вчителів. Харьков : Видавництво «Ранок»,
50. Меркулов, И. П. (2004). *Креативность. Философия: энциклопедический словарь*. Москва: Гардарики, 2004. С. 543.
51. Моляко, В. О. (2005). Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Психологічна газета*, 6, С. 4-5.

52. Моляко, В. О., & Музика, О. Л. (2006). *Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень*. Житомир : Рута.
53. Музика, О. Я. (2012). *Розвиток творчих здібностей майбутніх учителів образотворчого мистецтва в процесі вивчення фахових дисциплін* : монографія. Умань : ПП Жовтий О. О.
54. Наволокова, Н. П. (2010) *Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій*. Харків: Основа.
55. Ніколенко, Л. (2018). Нова українська школа: інтеграційний підхід у початковій загальній освіті. *Методист*, 2, 72–74.
56. *Нова українська школа: poradnik dla vchitelja*. (2017). Київ: Плеяди,
57. Носаченко, Т. Б. (2006). *Формування в молодших школярів конструктивних умінь у процесі навчання образотворчого мистецтва і художньої праці* (дис... канд. пед. наук: 13.00.09.) Київ.
58. Олєфіренко, Т. О. (2010). Графічна компетентність як складовий компонент всебічного розвитку особистості. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань : ПП Жовтий О.О., 3, 117-123.
59. Погодина, С. В. (2011). *Развитие детского изобразительного творчества под влиянием художественных эталонов*. *Дошкольное воспитание*, 9, 52-63.
60. Половіна, О. А. (2016). Педагогічний супровід образотворчої діяльності дітей: розширюємо можливості, збагачуємо досвід. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 9, 45-50.
61. Пономарева, Р. А. (1996). Креативный потенциал технически одаренной личности: природа, структура, критерии, развитие. *Українська психологія: сучасний потенціал*. Київ, 1996.
62. Портницька, Н. Ф. (2007). *Наслідування як психологічний механізм розвитку творчих здібностей у дошкільному віці* (дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07.). Житомир.
63. *Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів*. (2009). Харків: Прапор.

64. Равлюк, Т. (2005). Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*, 20, 112-118.
65. Рогозіна В. Особливості методики розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Мистецтво та освіта*. 1997. №3. С. 5-8;
66. Роджерс К., Фрейберг Дж., (2002). *Свобода учитися*. Москва : Смысл.
67. Роменець, В. А. (2001). *Психологія творчості*. Київ : Либідь.
68. Рубинштейн, С. Л. (1989). *Основы общей психологии* : в 2 т. Москва : Педагогика.
69. Рудницька, Л. (2002). *Педагогіка: загальна та мистецька* : навчальний посібник. Київ : ТОВ. «Інтерпроф».
70. Свирилина, К. О. (2013). Креативные способности учителя и учащихся начальной школы. *Актуальные вопросы современной педагогики : материалы IV Междунар. науч. конф.* Уфа : Лето.
71. Сисоєва, С. О. (2006). *Основы педагогічної творчості: підручник*. Київ.
72. Сисоєва, С. О. (2003). Творчий розвиток особистості: сутність, специфіка. Творчість у контексті розвитку людини: *матеріали міжнародної наукової конференції*. Київ.
73. Сластенин, В.А. (2013). *Педагогіка: учебное пособие*. М.: Издательский центр «Академия».
74. Сотська, Г. І. (2016). Обґрунтування сутності творчості у змісті підготовки сучасного педагога. *ScienceRise: Pedagogical Education*, 11 (28), 112-146.
75. Сохацька Л. (2010). Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Відкритий урок: розробка, технології, досвід*, 6, 55–67.
76. Стернберг Р., & Григоренко Е. (1998). Инвестиционная теория креативности. *Психологический журнал*. 19, 2, 144-160.
77. Сухомлинский, В. А. (1969), *Сердце отдаю детям*. Киев: Радянська школа.
78. Сухомлинський, В. О. (1988). *Сто порад учителю*. Київ: Радянська школа.
79. Сухорукова Г. В., Дронова О. О., Голота Н. М., & Янцур Л. Я. *Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі* : підручник. Київ : Слово.

80. Торренс, Е. П. (2008). *Диагностика креативности: теория и тесты*. СПб.: Речь.
81. Фрейд З. (1995). *Художник и фантазирование*. М.: Издательство «Республика».
82. Хазратова Н. В. (2005). *Розвиток творчої компетентності школярів*. Харків.
83. Чжао Юйсян. (2018). Актуальні проблеми формування творчих здібностей особистості засобами образотворчого мистецтва. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Чернігів: ЧНПУ.
84. Шинкарук В.І. (ред.) (2002). *Філософський енциклопедичний словник*. Київ: Абрис.
85. Шульга, Л. М. (2015). Ігрова технологія як засіб розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку на заняттях з малювання. *Освіта та розвиток обдарованої особистості. (Серія: «Педагогіка» та «Психологія»), 11(42), 25-27.*
86. Щербань, П. (1997). Дидактичні ігри в навчальному процесі. *Початкова школа, 9, 18. 21*
87. Эльконин Д.Б. (1989). *Избранные психологические труды*. Москва.
88. Энгельмейер, П. К. (2007). *Теория творчества*. Москва : ЛКИ.
89. Яворський Г. (2008). *Тернопільський Енциклопедичний Словник*. Тернопіль : ВАТ ТВПК "Збруч".
90. Яремчук Н. (2009). Педагогічна творчість як складова професійнопедагогічної культури викладача вищої школи. *Вісник Львівського університету:серія Педагогіка, 25, 1, 242-249.*
91. Ярмаченко М. (2001). *Педагогічний словник*. Київ: Педагогічна думка.

ДОДАТКИ

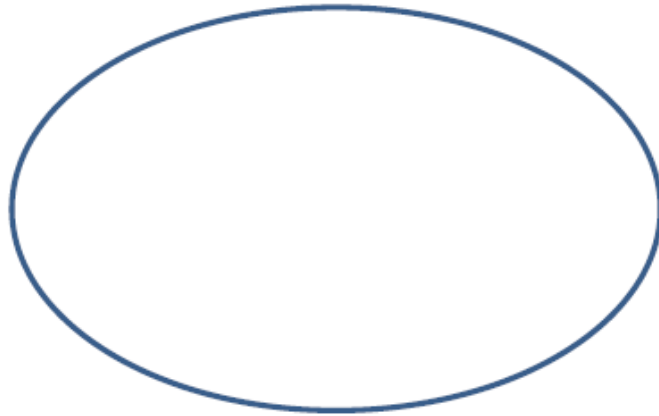
Додаток А

Опитувальник «Виявлення мотивації учіння» (за В. Кириленко, адаптований до нашої проблеми). Інструкція. Прочитайте кожне твердження, вкажіть, чи підходить воно вам: так чи ні, або не знаю чи інколи. Для цього постав знак «+» у відповідній графі.

№ п\п	Питання	Відповіді		
		Так	Ні	Не знаю\ніколи
1	Чи подобаються тобі уроки образотворчого мистецтва?			
2	Чи подобається тобі працювати з підручником, репродукціями картин на уроці образотворчого мистецтва?			
3	Чи є цікавими для тебе завдання, які пропонує вирішити вчитель на уроці образотворчого мистецтва?			
4	Часто ти звертаєшся вдома до дорослих за допомогою у виконанні творчих завдань?			
5	Любиш виконувати додаткові види завдань творчого характеру з образотворчого мистецтва?			
6	Чи активний ти на уроках образотворчого мистецтва?			
7	Виникає бажання виконувати завдання з образотворчого мистецтва самостійно вдома?			
8	Багато цікавого знаходиш на уроках образотворчого мистецтва для себе?			
9	Якщо тебе не було в школі можеш самостійно виконати завдання з образотворчого мистецтва вдома			
10	Чи встигаєш ти виконати завдання до кінця уроку образотворчого мистецтва?			

Додаток Б*Методика «Намалюй картинку» (П. Торренс).*

Намалюй картинку, на якій в якості основи малюнка візьми кольорову овальну пляму, вирізану з кольорового паперу. Колір овалу вибирається вами самостійно. Стимульна фігура має форму і розмір звичайного курячого яйця. Також необхідно дати назву своєму малюнку.

Примітка. Колір обираємо самостійно.

Додаток В*Діагностичне завдання для виявлення оригінальності мислення**«Намалюй неіснуючу тварину» (А. Савенков),*

Цей рисунковий тест дозволяє провести діагностику інтелектуальних якостей дітей 7 - 10 років, оригінальність їх мислення.

Інструкція – звернення до учня: «придумай тварину, яка в природі не існує, і яку ти не бачив ні в книжках, ні в мультфільмах. Намалюй її та назви, розкажи все, що про неї знаєш».

Після того як дитина намалює свою неіснуючу тварину, детально описавши її зовнішній вигляд (опис бажано записати), придумала йому назву, потрібно запитати: "А тепер розкажи про її спосіб життя? Де вона живе? З ким дружить? Що їй найбільше подобається? Чого вона боїться?"

Інтерпретація.

Способи зображення неіснуючої тварини характеризують тип уяви, загальний підхід дитини до творчої задачі. Виділяються три основних способи зображення:

а) нова істота складена з деталей реальних тварин (тіло ведмедя, заячі вуха, пташиний хвіст...). Цей спосіб характерний для раціоналістичного підходу до творчої задачі;

б) за образом і подобою існуючих тварин створюється цілісний образ нової, неіснуючої тварини (хоча воно може віддалено нагадувати дракона, слонопотама або щось ще). Цей тип зображення характерний для художньо-емоційного підходу до творчої задачі;

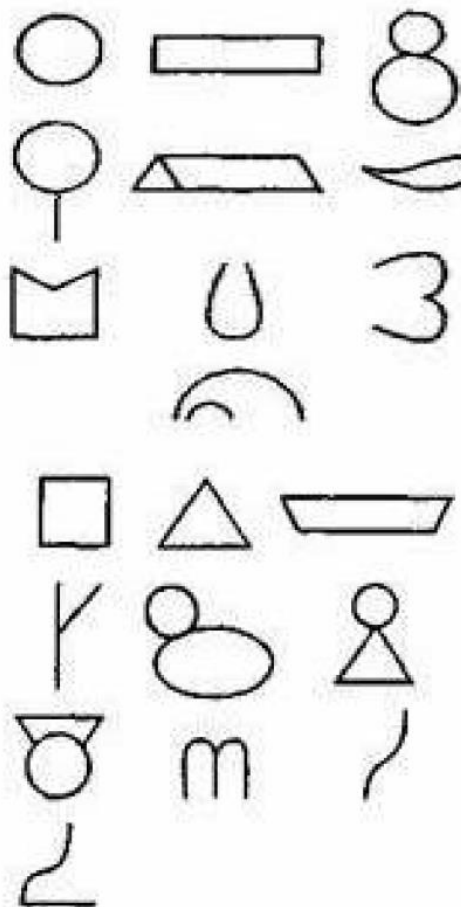
в) при власне творчому складі уяви створюється абсолютно оригінальна істота. Такий спосіб зображення зустрічається при будь – якому складі уяви, і раціональному, і художньому, якщо у людини є реальні творчі можливості.

Додаток Г

Методика визначення рівня продуктивності.

Методика П. Торренса «Домальовування незакінчених фігурок» (за О. Доценко, О. Дьяченко).

Мета: визначити рівень розвитку креативності, уміння продукувати оригінальні образи. Роздатковий матеріал: аркуші для відповідей (2 екземпляри), простий олівець. Аркуші для відповідей: аркуш формату А5, із зображенням по центру однієї фігури.

Процедура проведення:

Завдання проводиться з двома дітьми одночасно. Місця для дітей розташовані на відстані, що не дозволяє їм бачити малюнки один одного.

Дорослий пропонує дитині пограти з чарівними фігурками і домальовати таким чином, щоб отримати зображення за бажанням.

Після виконання завдання дитину запитують: «Що в тебе вийшло?» і фіксують відповідь дитини: назву записують на аркуші з малюнком, у протоколі – оцінку за 3-х бальною шкалою.

Послідовно домальовуються всі картки і кожний малюнок оцінюється за 3-х бальною шкалою:

0 балів – до фігури нічого не домальовано;

1 бал – створено малюнок, який є основою, образ недостатньо промальовано;

2 бали – образ промальовано, містить у собі деталі і є другорядною частиною фігури;

3 бали – створено сюжет, фігура є дрібною деталлю.

За загальною кількістю балів визначається рівень креативності в дітей:

0-5 балів – низький рівень;

6-10 балів – середній рівень;

11 і більше – високий рівень.

Разом із кількісною обробкою результатів надається якісна характеристика рівнів виконання завдань (за О. Дьяченко) [42].

Рівні виконання завдань:

При низькому рівні діти фактично не сприймають завдання: вони або малюють поряд із заданою фігуркою щось своє, або дають безпредметні зображення («такий візерунок»). Іноді ці діти (для 1-2 фігурок) можуть намалювати предметний схематичний малюнок з використанням заданої фігурки. В цьому випадку малюнки, як правило, мають вигляд примітивних, шаблонних схем.

При середньому рівні діти домальовують більшість фігурок, однак всі малюнки схематичні, без деталей. Завжди є малюнки, що повторюються самою дитиною або іншими дітьми групи.

При високому рівні діти дають схематичні, іноді деталізовані, але, як правило, оригінальні малюнки (що не повторюються самою дитиною або іншими дітьми групи). Запропонована для домальовування фігурка є зазвичай центральним елементом малюнка.

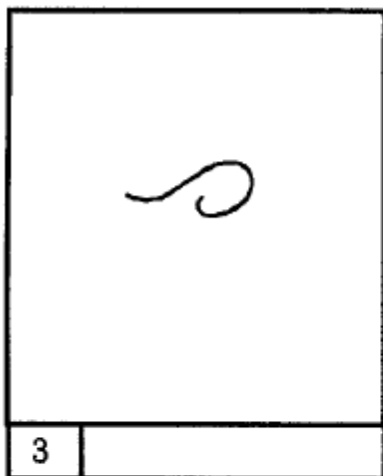
Додаток Д

Методика «Повторювані фігури»

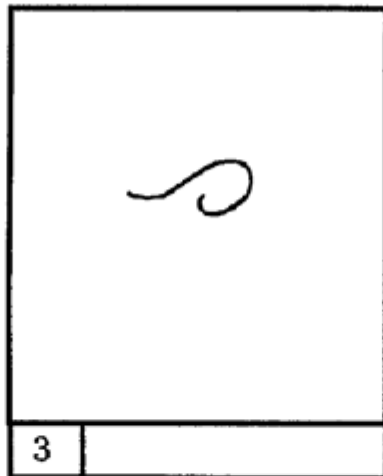
(Е. Торренс, адаптований А. Н. Вороніним)

Домалюй незакінчені фігурки, намагайся придумати цікаві, несхожі, різноманітні сюжети. Придумай до малюнка назви.

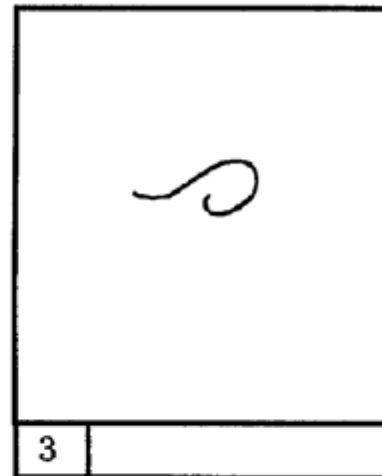
Картинка № 3

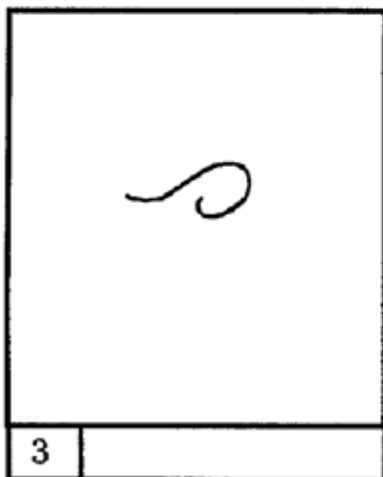
Картинка № 3

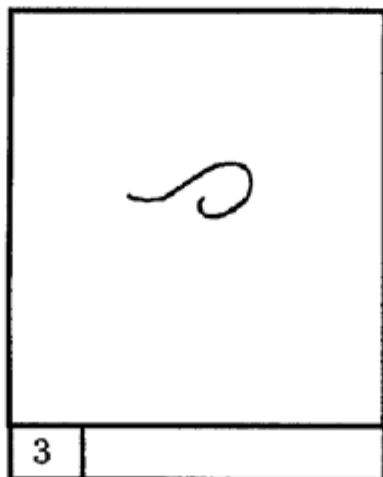
Картинка № 3

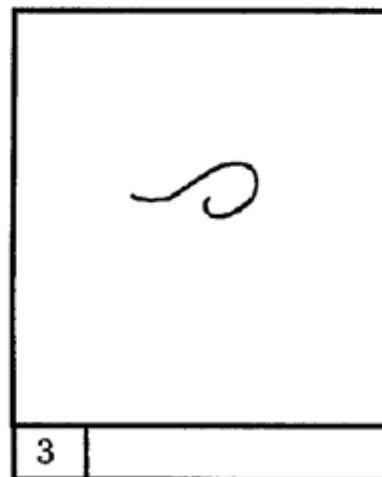
Картинка № 3

Картинка № 3

Картинка № 3

Додаток Ж*Ігри та вправи для розвитку креативності молодших школярів
в образотворчій діяльності***Гра «Палітра осені».**

Мета: розвивати зорову пам'ять, формувати знання з кольороведення (назви кольорів, які кольори слід змішувати, щоб отримати певний колір); удосконалювати навички роботи пензлем.

Матеріал: картки – завдання із вказівкою, які кольори треба змішати, щоб одержати третій, і навпаки: є колір, потрібно визначити, які два кольори змішали, щоб одержати даний колір.

Кожний учень одержує картку – завдання, на якій він повинен виконати завдання:

1. Два прямокутники розфарбовані, наприклад, один жовтим, інший – коричневим кольором, між ними поставлений знак «+», а третій прямокутник залишається незафарбованим.

Учні змішують на палітрі два вказаних кольори, одержують третій і розфарбовують ним прямокутник;

2. Прямокутник розфарбований кольором початку осені, наприклад зеленувато – жовтим, поряд з ним – два прямокутники, з'єднанні знаком «+».

Примітка: Щоб зацікавити дітей. Можна створити ігрову ситуацію: дощем зміло кольори з деяких осінніх листочків (замість прямокутників роздати зображення листків), пропонується учням поновити їх колір.

Гра «Художник – чарівник».

Мета: набуття навичок роботи з аквареллю по вогкому паперу. Вливання одного кольору фарби до іншого для отримання нового кольору.

Матеріал: два листки паперу: один простий, інший – змочений водою, вода, фарби, пензлик, склянка.

Спочатку учитель вводить дітей в ігрову ситуацію:

- Ми всі художники – чарівники, творимо на папері чудеса. Зараз я вам покажу, як це робиться. У мене два листки паперу: один – звичайний папір, а другий – змочений чарівною водою. У вас на партах у склянках стоїть чарівна вода.

Я беру папір, змочений чарівною водою (папір має бути ледь вологим), пензликом маюю три пелюстки малиною фарбою (кольори будуть розпливчастими), потім – три пелюстки фіолетовою фарбою. Бачите, як кольори впливають один на другий. Ось і вийшли чарівні квіти.

- Тепер давайте зробимо папір чарівним. Візьміть пензлик і опустіть у воду та змочіть ним папір. Покладемо пензлик, держіть руки над папером, закрийте очі і повільно рухайте і промовляйте: «Раз, два, три, папір чарівний. Дивись!». Так треба сказати 2-3 рази.

Учні повторюють чарівні слова, а папір тим часом підсихає.

- Тепер ми можемо створювати чарівні квіти.

Візьмемо тоненький пензлик, вмочимо у жовту фарбу, намалюємо три пелюстки жовтою фарбою, потім – три пелюстки червоною фарбою, потім малюємо зелень.

В кінці уроку підводиться підсумок роботи. Діти дивляться, у кого вийшли незвичайні квіти на папері.

Підсумок гри підбивається як індивідуально, так і колективно – по рядах.

Гра «Перевиховання Бруднулі».

Мета: закріпити знання правил роботи з аквареллю.

Матеріал: вимазана фарбою лялька.

На початку уроку з –під столу вчителя з'являється вимазана фарбою лялька.

- Діти, як ви гадаєте, хто це? Ти хто? – запитує вчитель.

- Я – Бруднуля.

- Діти, а ви її ні про що не хочете запитати?

Учні задають різні запитання, і серед них – таке:

- Чому ти така брудна?

- Це проста історія, - відповіла Бруднуля. – Тільки відмитися не можу.

Ми з Незнайком малювали фарбами осінні листки. Я поспішала і все зіпсувала.

- А що ти наробила, розкажи нам.

- Я почала малювати листок клена, весь зафарбувала зеленою фарбою, а потім згадала, що на кінчиках він почервонів. Стала я кінчики фарбувати червоною фарбою, а вийшов якийсь бруд. Поряд із зеленим листком лежав жовтий. Я стала жовтий фарбувати. А зелена фарба потекла у жовту. Ось подивіться, що вийшло. *(Вона показує малюнок.)*

- Як ви думаєте, діти, чому в Бруднулі такий малюнок вийшов?

- Вона не знає правил роботи з акварельними фарбами, - дружно відповідають діти.

- Назвіть їх, діти, покажіть прийоми роботи. А я їх постараюся запам'ятати.

- А як бути із твоїм зовнішнім виглядом? Що треба зробити Бруднулі, діти?

(Діти пропонують помити руки, зробити зачіску, змінити одяг. Учитель дістає іницю, чисту ляльку).

- А зараз, Бруднуле, слухай правила роботи з аквареллю.

- Яка ж я тепер Бруднуля? Стала зовсім чистою. Дітки, назвіть мене якось по-іншому.

Діти пригадують правила роботи з акварельними фарбами:

1) акварель потрібно розвести і, перш ніж малювати, перевірити колір на папері;

2) кольори не повинні перекриватися, інакше буде бруд;

3) якщо малювати аквареллю, де поряд є ще фарба, яка не просохла, фарба розтечеться;

4) малювати аквареллю можна і по вологому папері, тоді фарба розпливається, і виходить, що ми дивимося на малюнок через вологе скло;

5) потрібно знати правила змішування кольорів: **червоний і синій** кольори дають при злитті **фіолетовий, червоний і жовтий – оранжевий, синій і жовтий – зелений**.

Діти підходять до дошки і активно показують ляльці, що вони вміють.

- Я все зрозуміла. – Дякую, діти.

Гра «Домалюй предмет».

Матеріал: аркуш паперу, прості і кольорові олівці.

Роздаються аркуші, на кожному з яких намальовано коло діаметром 4 сантиметри. Діти на уроці працюють простими і кольоровими олівцями. Вчитель сповіщає дітям, що до них на урок завітав гість. Це – Барвінок. Він пропонує цікаву гру.

Гра «В музеї осені»

Матеріал: 5 – 6 репродукцій осінніх пейзажів, набори цифр (за кількістю репродукцій) для кожного учня.

Учитель повідомляє, що вранці від Осені надійшов лист: «Дорогі діти! Сьогодні я хочу запросити вас у свій осінній музей. На картинах я зображена різною: веселою і сумною, сонячною і похмурою, золотою і з листками, що облетіли.

Але є в музеї картина, яку я дуже люблю. Спробуйте знайти її за моїм словесним описом».

За командою учні піднімають картки з цифрою, що відповідає порядковому номеру репродукції картини, до якої було дано словесний опис.[41, с. 17 - 19]

Лото «Чи знаєш ти дерево?».

Гра проводиться на початку уроку перед малюванням осіннього дерева з пам'яті і за уявою.

Дидактичне завдання. Вдосконалювати спостережливість, досвід учнів, зорову пам'ять.

Дидактичний матеріал. Набір карток з зображеннями або фотографіями різноманітних дерев (береза, дуб, ялина, сосна, липа, осика, клен, горобина, модрина) на кожного учня; набір фішок, карточки з загадками про дерева.

Гра пройде більш ефективно, якщо перед її проведенням організувати екскурсію до лісу чи парку, під час якої учні спостерігатимуть за цими деревами у природі.

Зміст. Перед грою учні отримують набір карток з чотирма або шістьма зображеннями дерев. Учитель попереджає, що виграють найбільш уважні і спостережливі.

Правила. Учні мовчки відгадують загадки, закриваючи зображення-відгадки фішками. Той учасник гри, у якого всі зображення будуть закриті, піднімає руку. Виграє той, хто правильно впізнав усі дерева.

Пробний хід. Учитель демонструє одну з карток (бажано збільшений варіант, щоб було добре видно всім учням) і загадує одну з загадок, учні повідомляють відгадку і показують на картці зображення дерева, про яке була загадка. Учитель загадує іще одну загадку про дерево, зображення якого немає на картках. Учні відповідають, про яке дерево була загадка, і додають, що цього дерева немає на картках.

Примітка. Якщо картки лото не вдасться виготовити одразу, то можна використати просто зображення дерев. Учитель читає загадку, і на лічбу «один, два, три» учні мають підняти карточку-відгадку. Учасник гри, що підняв не ту картку, кладе її назад до набору, а ті, хто відгадав правильно, відкладає свою картку окремо. Виграє той, у кого в наборі не залишиться жодної картки.

Естафета «Ми прикрасимо ялинку».

Гра проводиться на початку або в кінці уроку для закріплення навичок зображення ялинкових іграшок з природи.

Дидактичне завдання. Розвивати спостережливість, окомір, чуття пропорцій, вдосконалювати навички малювання з природи.

Дидактичний матеріал. Три великих аркуші паперу з зображенням неприкрашених ялинок, набір ялинкових іграшок нескладної форми на кожен ряд (ліхтарики, бурульки і інші).

Зміст. Клас ділиться на три команди-ряди. Кожна команда отримує по однаковому набору ялинкових іграшок, які розподіляються між учасниками. Перед кожною командою на класній дошці - аркуш паперу з зображенням ялинки. За командою вчителя (або коли закінчиться куплет якоїсь новорічної пісеньки) до дошки по одному виходять учні від кожної команди зі своєю ялинковою іграшкою. Кожен учасник має «почепити» (тобто намалювати) свою ялинкову іграшку на ялинку своєї команди. Малюнок виконується простим олівцем. Потім до своїх ялинок підходять наступні три учасники і так далі. Виграє та команда, яка прикрасить ялинку швидко і гарно.

Правило. Кожен учасник команди виходить до дошки прикрашати ялинку своєї команди тільки після того, як на своє місце сів товариш по команді.

Примітка. У групі подовженого дня можна запропонувати учням завершити розпочату роботу фарбами. Закінчені роботи можна буде використати в оформленні класу до новорічного свята.

Вправа «Чарівні фарби».

Вправа проводиться при ознайомленні з акварельними фарбами.

Дидактичне завдання. Закріпити знання учнів про три основні кольори (червоний, жовтий, синій) і похідних від них складених (зелений, жовтогарячий і фіолетовий); навчити отримувати складені кольори, змішуючи основні кольори на палітрі; відпрацьовувати графічні навички роботи з фарбами і пензлем, вчити отримувати потрібний відтінок кольору, покривати поверхню зображення рівним прозорим шаром фарби у межах контуру зображення.

Дидактичний матеріал. Набір з трьох карток на кожного учня з зображенням трьох повітряних кульок, дві з яких зафарбовані в основні

кольори, а третя залишається незабарвленою. На першій картці дві кульки зафарбовані у червоний і жовтий кольори, на другій - у жовтий і синій, на третій - у червоний і синій; набір фільтрів основних кольорів (на кожного учня або один на парту).

Зміст. Після розповіді про чарівний світ барв учнів слід запитати про те, які кольори найголовніші. Якщо дітям відповісти важко, учитель сам називає три основні кольори. Потім учні отримують пакети з трьома картками-завданнями і набором кольорових фільтрів. Спочатку оптичним шляхом за допомогою кольорових фільтрів основних кольорів, а потім змішуючи фарби на палітрі, учні встановлюють, що при змішуванні жовтого і червоного кольорів виходить жовтогарячий, при змішуванні синього і жовтого зелений, червоного і синього – фіолетовий. При цьому учні виконують самостійно такий дослід: накладають один на одного два фільтри, наприклад, жовтий і синій, і бачать, що вийшов зелений колір. Потім змішують ці два кольори на палітрі і переконуються у правильності визначення складеного кольору. Отриманим складеним кольором учні зафарбовують третю кульку на карточці-завданні. Аналогічна робота проводиться з рештою фільтрів і двома карточками-завданнями.

Веселкова лічилка

В лузі дощик із квіток
кольоровий сплів вінок.
У долину, аж до річки,
простяглись барвисті стрічки.
Ось червона, перша стрічка, –
колір стиглої сунічки.
Друга – наче мандаринки,
що оранжеві в них спинки.
Третя – жовта, наче сонце
зазирає у віконце.
А четверта – то зелена,

як листок берізки, клена.
П'ять – блакитна, барвінкова,
наче квіточка святкова.
Шоста – синя, як ті сливи,
що дощі вмивали й зливи.
Сьома – вкрили ліс та балки
фіолетові фіалки.
Із семи стрічок веселих
утворилася веселка,
і щоб знати кольори,
ти лічилку повтори.

Творче завдання: намалювати ілюстрацію до лічилки.

Додаток 3

*Конспект уроку з образотворчого мистецтва для розвитку креативності
дітей молодшого шкільного віку*

Тема: Панно «Фантастичні весняні квіти». Колективна робота.

Мета: розвивати ключові компетентності: вміння вчитися (організувати своє робоче місце, орієнтуватися в часі та берегти його, планувати свої дії, доводити роботу до кінця), загальнокультурну компетентність (розвиток мовленнєвих здібностей та норм культури спілкування), громадянську компетентність (здатність екологічно мислити, бережливо ставитися до природи); інноваційність (відкритість до нових ідей та здатність їх реалізовувати в межах групи та колективу класу).

розвивати предметні компетентності: вчити спостерігати і бачити красу навколишньої природи, описувати весняну квітку, послідовно формувати думки і поєднувати їх у зв'язному мовленні, збагачувати словниковий запас як з української так і англійської мови; розвивати образність мислення, уяву, фантазію, спостережливість;

навчати передавати форму та колір квітки, бачити і передавати різні положення однакових предметів (квіти, і листя), працювати у групі для створення спільної творчої ідеї; самостійно обирати і змішувати необхідні кольори та їх відтінки, передавати характерні особливості форми, кольору квітки; виховувати любов і бережне ставлення до природи, працювати в групі злагоджено та продуктивно.

Обладнання: презентація до уроку, ілюстрації підсніжника, проліска, нарцису, крокусу, тюльпану, гіацинти, ірису, амарилісу, анемон, сон-трави, мати-й-мачухи; музичний файл П.І.Чайковського - «Пори року. Весна», «Вальс квітів» з відео супроводом, як розкривають квіточки свої пелюстки, гуаш, набір пензликів круглої та плоскої форми, цупкий кольоровий папір розміру 20X20 см.

Тип уроку: інтегрований урок.

Техніка виконання: гуаш, декоративне прикрашання блискітками та метеликами.

ХІД УРОКУ

Організаційний момент.

На початку уроку учні діляться по групах (4 учня у одній групі).

Оскільки учні 15, відповідно 3 групи по 4 учні і одна група – 3 учні (в даній групі працює вчитель як один із учасників групи).

Створення емоційної атмосфери (звучить музика П.І. Чайковського «Вальс квітів»).

У нас сьогодні, ніби свято,
Дивіться ж як гостей багато
Зігрійте посмішкою всіх
І привітайтеся від душі.

Ну, а тепер час працювати.

Тож, нумо разом все долати.

Знання і творчість прославляти.

Вчитель дає завдання для діалогу з англійської мови для кожної групи:

1. Привітатися. Hi! Hello! Good morning!
2. Запитати як справи, який сьогодні настрій. How are you? How is your mood today?

Учні працюють самостійно в парах. Вчитель слідкує чи правильно діти вимовляють слова, будують речення. Однак, під час роботи в парах, нікого не виправляє, не робить зауважень, лише для себе ставить помітки за умови, якщо вони є.

Потім просить учнів, які правильно побудували діалог озвучити його на клас. Учні, які допускали помилки мають повторити правильність вимови, але озвучувати на клас, що хтось помилився з боку вчителя не слід. За таких умов створюється комфортна дружня атмосфера в групах.

Актуалізація опорних знань. Відгадування загадки.

Зійшли сніги, Шумить вода,

Весна вже квіти викида,

Бує травка молода,

Все мертве оживає.

Коли, діти, це буває? /Навесні/

Робота в парах.

Діти мають у діалогах дати відповідь на наступні питання:

- Який сьогодні день? What day is it today?

- Яка сьогодні погода? What the weather like today?
- Яка зараз пора року? What the season is today?
- Які зміни у природі можна побачити навесні? What changes in the nature you can see in the spring?
- Які звуки можна почути навесні? What sounds of the nature you can hear in the spring?
- Які кольори весни ти знаєш? What colors of the spring do you know?

Робота в групах.

Складіть асоціативний куш «Весна».

Мета: активізувати знання учнів по темі «Весна».

Підготувати до сприймання теми і мети уроку, виділити опорні слова

Загадки про квіти.

Слово вчителя: Сьогодні до нас на урок завітала Весна. Прийшла не сама, а з своїми весняними друзями. Відгадайте її загадку-добавлянку і ви здогадаєтеся, хто вони.

Різнобарвні, запашні,
 Розцвітають навесні,
 Люблять їх дорослі й діти.
 Здогадались, що це? ... (Квіти)

-Так, мова у цій загадці йде про весняні квіти. А тепер спробуйте відгадати загадки про кожну весняну квіточку.

Білий, як сніг,
 Пробудився від сну,
 Бо першим стрічає
 Красуню-весну. (Підсніжник)

Я найперша зацвітаю
 Синім цвітом серед гаю.
 Відгадайте, що за квітка,
 Бо мене не стане влітку. (Пролісок)

Має гарні жовті вічка
 Й фіолетову спідничку.
 Запах ніжний і духмяний
 Наповняє ліс весняний. (Фіалка)

Дзвіночки-перлинки на ніжці тонкій,
 Такі запашні і тендітні такі.
 В широкому листі, немов у гіллі,
 Ховають від сонця голівки малі. (Конвалії)

Він морозу не злякався,
 У пухнасту шубу вбрався.
 Сам торішній лист пробив
 Й фіолетово розцвів. (Сон-трава)

Розповідь вчителя.

Рослини, які зацвітають першими, називаються ранньоквітучими або їх називають ще первоцвітами. До них належать: (Фіалка, сон-трава, мати-й-мачуха, підсніжник, пролісок).

- фіалка

- пролісок

- сон-трава

- підсніжник

- мати-мачуха

Робота над текстом легенди

Розповідь учителя образотворчого мистецтва казки «Про Сніг та Підсніжник».

Коли створив Бог траву, деяке зілля і квіти, то подарував їм різні кольори. І пишалися вони, як пишається райдуга семибарвна.

Наприкінці Бог створив сніг і сказав до нього:

- А колір підшукай собі сам. Ти все на землі можеш з'їсти, то зумієш знайти собі якийсь одяг. І пішов сніг шукати собі колір. Приходить до трави і просить:

- Травичко-земличко! Дай мені свого зеленого кольору!

Засміялась, зашелестіла трава та й каже:

- Не до лиця тобі зелена одежа, і я зелена, і листя дерев зелені, ніхто тебе й не пізнає. Краще попроси у фіалки.

Іде сніг до фіалки і просить:

- Фіалочко моя запашна! Дай мені свого кольору.

А скромна фіалка засоромилася, схилила голівку та й каже:

- Нащо ж тобі така скромна одежа? На тебе й ніхто не подивиться. Іди краше до червоної рожі!

Пішов сніг до рожі і просить її:

- Рожечко моя пишна! Дай мені свого кольору. Але рожа була горда і не хотіла дати снігові свого кольору.

Тоді пішов сніг далі шукати. Ходив та просив. І ні одна квітка не захотіла поділитися з ним своїм кольором, не захотіла прикрасити його тіло. Нарешті прийшов сніг до білого підсніжника і просить його зі сльозами:

- Маленька моя квіточко! Мій білий дзвіночку! Дай мені свого кольору! Бо буде лихо мені, як стану без одежі. Буде зі мною так, як з тим вітром, що такий недобрый, бо ніхто його не бачить.

Змилюсердився добрий, ласкавий підсніжник та й скромно каже:

- Та моя одежа простенька дуже. Але як тобі подобається, то бери собі. Забрав сніг колір у підсніжника і від того часу став такий білий. Але відтоді не любить він ні одної квітки. А підсніжник пестить і голубить, як рідну дитину.

Робота в парах.

Перевірка розуміння тексту. Учні мають відповісти один одному на наступні питання:

- Що цікавого ви дізнались із легенди?
- Що вас вразило?
- Якого кольору Підсніжник, і хто подарував йому колір?
- Як Сніг ставиться до Підсніжника?

Повідомлення теми і мети уроку.

Сьогодні на уроці ми будемо працювати в групах для того, щоб кожна група створила панно із «фантастичних весняних квітів».

На фото квітів ви побачили зображення фіалки, сон-трави, мати-й-мачухи, підсніжника, проліску. Це чудові весняні квіти, які на своїх пелюсточках несуть красу весни. Весняними квітами також є нарцис, крокус, тюльпан, гіацинт, ірис, амариліс, анемон. Подивіться на їх зображення у

розкритому вигляді. Яка красива серцевина кожної квіточки. Квіточка, наче відкриває свій справжній секрет краси.

Перше творче завдання в групах.

Сьогодні у групах кожен має намалювати квіточку у розкритому вигляді. Кожен в групі вибирає одну квіточку для малюнку. В групі квіти не повинні повторюватись.

Для зразку вчитель показує квіточки в розкритому вигляді.

Учитель демонструє послідовність виконання декількох квіток.

Послідовність виконання роботи:

1. Малюємо серцевинку квітки.
2. Малюємо пелюстки (звернути увагу на кількість пелюсток).
3. Малюємо фон (листочки або інша творча фантазія).
4. Прикрашаємо малюнок блискітками та метеликами.

Під час роботи учнів в групах звучить музика П.І. Чайковського «Вальс квітів».

Коли учні виконують роботу, тоді об'єднують свої малюнки у групову роботу, як це показано на малюнку нижче.

- робота в групі

Друге творче завдання в групах.

Кожному учню у групі вчитель роздає листочки із заздалегідь намальованими контурами серцевинки квітки. Учні повинні намалювати половинку квітки, проявити фантазію у виборі форми та кольору квітки, фону, на якому вона знаходиться.

Після виконання цього завдання малюнки об'єднують у одну квітку в кожній групі. По закінченні роботи в кожній групі всі малюнки об'єднують у велике панно «Фантастичні весняні квіти», як це показано на малюнку нижче.

«Фантастичні весняні квіти»

Підсумок уроку.

Інтерактивна вправа «Мікрофон»

- Що значить любити квіти?
- Чи здійснились ваші очікування?
- Чим сподобався урок?

- Чого ви навчилися сьогодні?

Нещодавно ми вчили вірш Анатолія Костецького про ставлення людини до природи, навколишнього середовища. Давайте згадаємо його. Як він називається? («Не хочу») (Колективне виконання вірша Анатолія Костецького («Не хочу» по рядочку учнями класу).

Домашнє завдання.

Побувайте у весняному лісі зі своїми рідними, помилуйтеся весняним квітковим килимом, послухайте музику природи. Спробуйте намалювати лісову квітку на природі і скласти вірш про цю квітку.